

บทที่ 4

ตลาด “แม่ค้าในเมือง” พื้นที่แห่งการยื้อแย่ง

จากเนื้อหาของบทที่สาม ที่ได้นำเสนอถึงสภาพปัญหาและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการโยกย้าย “บ้าน” ของเหล่าแม่ค้าเชื้อสายเวียดนามในชุมชนหนองจันทน์ ที่ทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องรายได้ ที่อยู่อาศัย การสร้างบ้าน และยังกระทบต่อเครือข่ายทางสังคม การจัดความสัมพันธ์ในครอบครัว ฯลฯ นอกจากนี้ เรายังได้เห็นอีกว่าที่มาของรายได้ในแต่ละครอบครัวนั้นมาจากการ “ขายของ” ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตลาดของผู้หญิง ดังนั้น ในบทที่สี่นี้ จึงเป็นความพยายามทำความเข้าใจภาพต่อเนื่องของเหล่าแม่ค้าเชื้อสายเวียดนามที่เป็นกรณีศึกษา ในช่วงเวลาหลังจากการถูกย้ายบ้าน ภายใต้บริบทที่ต้องวิ่งไปมาระหว่างพื้นที่ตลาดและบ้านใหม่ ทำให้พวกเขาต้อง “ยื้อ” สถานะของ “เสาหลัก” ทางเศรษฐกิจ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวปีตาธิปไตยแบบขงจื้อไว้ และขณะเดียวกันก็ยังคงต้อง “แย่ง” ตำแหน่งแห่งที่ในตลาด เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของ “แม่ค้าในเมือง” เอาไว้

4.1 “แม่ค้าในเมือง” เงื่อนไขของการมีตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงเวียดนาม

แม้ว่าอาชีพค้าขายจะไม่ใช่อาชีพที่ทั้งสังคมเวียดนามและสังคมลาวให้การยอมรับและเชิดชู โดยเฉพาะในสังคมเวียดนามนั้นมีการตีตราอาชีพค้าขายเอาไว้ใน 2 ระดับ ระดับแรกคือ ตราบแบบศักดินา ที่เห็นว่าเป็นอาชีพไร้เกียรติ ไม่ต้องใช้ความรู้ หลอกหลวง ปลิ้นปล้อน ตราบที่สองคือ ตราบแบบสังคมนิยม ที่เห็นว่าการค้าเป็นเรื่องของนายทุน ซึ่งไม่มีความรู้ในแบบที่ปัญญาชนมี และทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ส่วนตัว (พัศตรา ขมสุวรรณ มุกดาวิจิตร, 2549:151) ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงไปถึงคำสอนปีตาธิปไตยของลัทธิขงจื้อจากจีนที่มีอิทธิพลต่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว/สังคมของเวียดนามมานับพันปี

แต่ไม่ว่าจะตีตราอย่างไรก็ดีแล้วแต่ สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันก็คือ ผู้หญิงยังต้องไปเดินตลาดเป็นประจำทุกวัน เพื่อจับจ่ายซื้อหาหรือเพื่อนำเอาสินค้าออกไปขาย ซึ่งทั้งสองกิจกรรมของผู้หญิงนี้ต่างเป็นไปเพื่อปากท้องของสมาชิกในครอบครัวทั้งนั้น เนื่องด้วยอุดมการณ์ครอบครัวที่ถูกยึดเย็บคิให้อยู่คู่กับความเป็นหญิงในทุก ๆ สถานะไม่ว่าจะเป็น ลูกสาว พี่/น้องสาว เมีย หรือว่าแม่ ผู้หญิงเวียดนามล้วนแล้วแต่ต้องยอมแบกรับภาระและความไร้เกียรติอันนี้ไว้เอง ในขณะที่ผู้ชายกลับถูกมองว่าไม่เหมาะสมกับพื้นที่ตลาด เพราะเป็นเพศที่มีศีลธรรมสูง ไม่ค่อยรู้เรื่องรู้ราวอะไร ผู้ชายส่วนมากจึง “ขายของไม่เป็น” ซึ่งหมายความว่า “โกหกไม่เก่ง” ดังนั้น เวลาที่ไปตลาดเราจึงมักจะเห็นภาพของผู้ชายชาวเวียดนามหรือลาวที่รู้สึกอายหรือทำท่าทางกระดากเวลาที่ต้องขาย

ของหน้าร้านแทนผู้หญิง หรือเวลาที่เราไปซื้อของกับคนขายที่เป็นผู้ชายจะได้สินค้าในราคาที่ถูกกว่าไปซื้อกับคนขายหญิง แต่สิ่งที่แม่ค้าทั้งหลายทำไปนั้น มิใช่เป็นการหากำไรไว้เฉพาะเพื่อตัวเอง หากแต่เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือน เช่น กรณีศึกษาทั้ง 5 คน มีเพียงผัวของพี่มายคนเดียวเท่านั้นที่ช่วยเธอขายของ ซึ่งก็น่าสังเกตว่าผัวของเธอเป็นคนลาว ซึ่งเติบโตมาในครอบครัวคนลาวที่ไม่ใช่ชนชั้นสูง ซึ่งการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะไม่ได้ชัดเจนมากเท่าคนเวียดนาม

เราจะเห็นได้ว่าแม้ชุมชนจะถูกโยกย้ายไปยังที่ใหม่ซึ่งห่างไกลจากตลาด อันเป็นที่ทำมาหากินดั้งเดิม ซึ่งส่งผลกระทบต่อต้นทุนในการทำมาหากินสูงขึ้นมาก แต่กรณีศึกษาก็ยังคงเลือกที่จะทำอาชีพค้าขายต่อไป เพราะพวกเขามองว่าการค้าขายเป็นพื้นที่ทางความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับพวกเธอ ทั้งในแง่ขององค์ความรู้ ที่ใช้องค์ความรู้แบบผู้หญิง กล่าวคือ ความรู้ในการค้าขาย (ที่สังคมเวียดนามมองว่ามันคือทักษะในการ โทกพลิ้วปลี่ยน) ความรู้ในการประกอบอาหาร ไปจนถึงการได้แสดงความเป็นผู้หญิงเวียดนามที่ดี ไม่ว่าจะเป็นความอดทน ขยัน ความมัธยัสถ์ ที่สำคัญคือความสามารถที่จะทำให้ครอบครัวมีกินมีใช้ ซึ่งพวกเขามองว่ามันคือส่วนเติมเต็มให้ความเป็นผู้หญิงเวียดนามของพวกเธอสมบูรณ์ ได้รับการยกย่องนับถือในฐานะที่เป็นเมียและแม่ที่สามารถเลี้ยงดูลูกและสามีให้อยู่ดีกินดีได้ รวมไปถึงสามารถดูแลญาติทั้งที่อยู่ในลาวและที่เวียดนามได้ด้วย ดังนั้นผู้หญิงเวียดนามจึงเลือกที่จะเป็นแม่ค้าและทุ่มเทร่างกายแรงใจต่อสู้ไปจนถึงย้อยแย่งพื้นที่ในตลาดเพื่อให้ตัวยังมีพื้นที่ที่จะทำมาหากินเป็นเสาหลักให้ครอบครัวต่อไป แม้เส้นทางในการเป็นแม่ค้าจะยากและมีต้นทุนที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ก็ตาม

4.1.1 พี่มาย:แม่ค้าตัวจริงต้องทำได้ทุกอย่าง

แม้ว่าพี่มายจะเติบโตขึ้นมาจากการเป็นเด็กรับใช้ตามบ้าน และดูแลลูกให้กับนายจ้างชาวเวียดนาม แต่เมื่อมีครอบครัวและต้องออกทำมาหากินเพื่อเลี้ยงครอบครัวแล้ว เธอก็เลือกอาชีพแม่ค้าหาบเร่ตามแบบฉบับของผู้หญิงเวียดนามทั่วไปในลาว อาหารที่เธอขายคือข้าวปุ้น ก่อนหน้าที่จะขายข้าวปุ้น พี่มายก็เคยค้าขายสินค้าอย่างอื่นมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหมูป่า เนื้อวัว อาหารปรุงสำเร็จ ในที่สุดก็เปลี่ยนมาขายข้าวปุ้นอย่างในปัจจุบัน พี่มายเล่าถึงเส้นทางการค้าขายของตัวเองให้กับผู้ศึกษาฟังว่า

“เรื่องค้าขายนี้ที่ทำมาเกือบทุกอย่างเลยนะ ไม่ว่าจะเป็นแม่ค้าหาบของเดินเร่ขายเดินไปตามตามบ้านคน ตามตลาดบ้าง แวดวงปลาตามบ้าน (หมู่บ้านใกล้เคียง) พี่ขายอยู่ประมาณ 3-4 ปี ก็เปลี่ยนมาขายหมูเถื่อนอยู่หนองจัน หมูเถื่อนคือหมูที่เราซื้อฆ่าเอง ผัวพี่เป็นคนจัดการ ตั้งแต่เข้าครัวจะได้ยินเสียงฆ่าหมูดังระงม ชูดกันลงตรงนั้นเลย ขี้หมูอะไรก็ล้างลงหนองหมด ไม่ต้องเก็บกวาดให้มันยาก เราไม่ได้จ้างโรงฆ่าสัตว์ เพราะสมัยนั้นหารถยาก รถรับจ้างก็ไม่ค่อยมี ถ้าเราจะเอา

ไปโรงงานต้นทุนที่สูง ไหนจะค่ารถ ไหนจะค่าโรงงานอีก เรามีทุนน้อย เป็นแม่ค้าเล็ก ๆ ชื่อหมูทีละตัวสองตัว ไม่เหมือนคนอื่นที่ทุนเยอะ ชื่อหมูทีเป็นคันรถถึงจะมีปัญหาไปจ้างโรงฆ่าสัตว์ได้แล้ว เราก็ขายในที่ที่เขาห้ามขายด้วย คือขายอยู่ที่หนองจั่น เมื่อก่อนมันยังไม่ทันเป็นตลาดไปขายตามซอยบ้านคนไหน ซอยบ้านเราเองนี่แหละ เหมือนหลังกระทรวงภายใน (Ministry of Interior) มันมีซอยพอเดินเข้ามาข้างดินเห็นมีตลาดไซ้มี๊ยะ แบบนั้นแหละ เราก็นั่งขายตามบ้านใครบ้านมัน คนนอกจะรู้จะมาซื้อเอง ต่อมาพอเกิดไฟไหม้ ก็หอบลูกหอบเต้าไปอยู่ที่โรงเรียนเพ็ญวัด แต่ก็ต้องกลับมาขายหมูเหมือนเดิม ขายหมูอยู่หลายปีถึงหยุดไป เปลี่ยนมาทำกับข้าวขาย พวกข้าวราดหน้า ทำอยู่ 2 ปี ก็เปลี่ยนอีก มาทำไส้อั่ว ไส้กรอก หมูฝอย (หมูหยอง) ไปนั่งขายในตลาดนั้นแหละ ไม่มีร้านนะ เราจะดูว่าตรงไหนว่างก็เอาผ้าไปปูขาย จ่ายเบียร์รายวัน ตอนเช้า เมื่อก่อนตลาดข้างดินพอบ่าย 3-4 โมงนี่คนเยอะนะ เราก็ขายดี เพราะเมื่อก่อนไม่มีตลาดอื่น ใจ ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ตลาดเยอะแยะ แปลว่าครบหมดเลยเรื่องค้าขายนะในชีวิตของพี่ ทำอยู่สัก 3-4 ปี ก็เริ่มขายไม่ได้เพราะมีคนขายเยอะ ก็ไปซื้อเนื้อวัวมาขายต่อ ชื่อเป็น 10-20 กิโลนะที่นี้ เราซื้อราคาส่งแต่มาขายปลีก พอไฟไหม้อีกก็หมดตัวอีก คราวนี้ไม่มีที่อยู่ต้องออกมาสร้างเพิงไม้ไม่อยู่ตรงริมที่ระบายน้ำข้างตลาดพี่ก็เปลี่ยนมาขายข้าวปุ้น ข้าวเปียก (ก้วยจับญวน) ข้าวต้ม (ทำมาจนถึงปัจจุบัน) เพราะเราทำเส้นเอง ตอนเช้า ๆ ก็ต้มหม้อใหญ่ ๆ แบบเวียดนะ ทั้งข้าวเปียก ทั้งข้าวต้ม แล้วตัดใส่ถุงแบ่งให้ลูก ๆ คนละ 10 ถุง พร้อมซามไปเดินเรขายตามตลาด เพราะเด็ก ๆ จะมีขายประจำของตัวเองนะ ขายหมดแล้วก็ไปโรงเรียน จากนั้นก็แวะเก็บซาม เก็บตังค์ แล้วก็กลับมากินข้าวที่บ้าน จะเป็นแบบนี้ทุกวันจนลูกโต แต่เดี๋ยวนี้ออกแยกย้ายออกไปมีครอบครัวหมดแล้ว รายได้ตอนนั้นถือว่าดีนะ ได้วันละ 70-80 พัน (600-700 บาท) ถือว่าดีมากสำหรับเมื่อสิบปีก่อน ยังพอมีเหลือใช้เหลือเก็บบ้าง ให้ลูกไปโรงเรียนบ้าง 80,000 ก็บ เมื่อก่อนเยอะนะ ไม่เหมือนเดี๋ยวนี้ออกคิดดูนะ พี่ทำขายได้ขายวันละ 3 หม้อ ตอนเช้านี้ต้ม 2 หม้อ ตกเย็นพอลูกกลับจาก โรงเรียนต้มอีกหม้อหนึ่ง เราได้ขายทุกวันเพราะบ้านใกล้ตลาด ขายอยู่อย่างนั้นจนทางการมาไล่รื้อนั่นแหละ”

ด้วยเงื่อนไขของการเป็นสมาชิกในชุมชนหนองจั่น ทำให้อาชีพแม่ค้าเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการหารายได้เพื่อครอบครัวของพี่มาย เพราะมีข้อได้เปรียบด้านพื้นที่ที่ติดกับตลาดซึ่งเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่แล้ว

“เมื่อก่อนทำอะไรก็ขายได้หมด แคเราขยัน ขายข้าวเปียก ข้าวปุ้น ออกมาขายที่เพิงไม้ไม่เริมที่ระบายน้ำข้างตลาด ขายกันจนลูกโต แต่งงาน (ลูกของพี่มายเรียนจบมัธยมต้นก็แต่งงานแยก

¹ หมายถึงการต้มโดยใส่ทุกอย่างลงในหม้อใหญ่แล้วตัดแบ่งใส่ถุง หรือชาวเวียดนามบางคนก็จะทำเป็นหม้อใหญ่แบบเดียวกันใส่รถเข็นแล้วเรขายไปตามที่ต่าง ๆ ซึ่งโดยมากแล้วคนลาวจะไม่ขายแบบนี้ แต่จะนิยมต้มน้ำซุ๊ปไว้ แล้วทำขายทีละถ้วย เพราะคนลาวส่วนมากจะมีร้านของตนเอง

ออกไปหาเลี้ยงตัวเอง) ตอนนี้อยู่ที่ขายคนเดียว เพิ่งมีร้านที่เห็นในตลาดได้ปีกว่าเอง เพราะตลาดฝั่งนี้เพิ่งสร้างเสร็จไง ก่อนหน้านั้นก็ขายที่เพิงไม้ไผ่ ทางตลาดจะมากับตั้งครายวันเท่ากันกับแผงทั่วไปนั่นแหละ ทั้งรายวันและรายเดือนคือ ค่าเช่าสถานที่เดือนละแสนห้า (600 บาท) ส่วนค่าโต๊ะวันละสองพัน (8 บาท) แต่เป็นโต๊ะของเราเองนะ สองพันคือค่าวางโต๊ะในที่ดินของตลาด”

ในทุกวัน หน้าหลักของการขายของจะเป็นของพี่มาย เนื่องจากว่าเธอคิดว่าเธอสามารถทำได้ดีกว่าพี่พรผู้เป็นสามี และสามีของเธอเองก็ยอมรับและช่วยงานอยู่หลังจาก เช่น ในร้านขายข้าวปุ้นการไปซื้อของ จัดของ เก็บร้าน และล้างจาน จะเป็นหน้าที่ของพี่พร ดังนั้น ที่มาของรายได้หลักในครอบครัวจึงอยู่ที่ฝีมือ ไหวพริบ และความสามารถของแม่ค้าตัวจริงอย่างพี่มาย

แม้ว่าทุกวันนี้ พี่มายจะถูกย้ายไปอยู่ชุมชนจัดสรรใหม่ แต่ด้วยเงื่อนไขของความคุ้นชินกับพื้นที่มาทั้งชีวิต และมีกลุ่มเครือข่ายลูกค้าประจำ จึงทำให้เธอยังกลับมาขายของที่เพิงไม้ไผ่หลังน้อยข้างตลาดเช่นเดิม แม้ว่าจะต้องแลกกับต้นทุนที่เพิ่มขึ้นและหนี้สินที่ได้มาจากเครือข่ายวงแชร์ มาออกรถสองแถวเล็กให้สามีเป็นคนขับ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้ามาขายของในตลาด

“เงินคาวนรถพี่เปียแชร์ออกมาไง เราเล่นแชร์หลายมือด้วย เพราะมาคิดดูแล้วเราต้องใช้รถ เราย้ายไปอยู่ไกล ถ้าไม่มีรถเราก็ขายของต่อลำบาก ตอนนั้นทั้งส่งค่าวงรถ ทั้งค่าแชร์ แต่พี่ก็สู้นะ อีกร่างพี่เขาก็ดี หนักเอาเบาสู้ ช่วยงานเราทุกอย่าง แต่หลังจากนั้น 2 ปี ก็มาโชคร้ายเกิดอุบัติเหตุขับรถไปชนคนบาดเจ็บ เลยต้องขายบ้านในคุ้ม 1 เพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาล ขายถูก ๆ นะ สมัยนั้น”

เราเห็นถึงความพยายามรักษาตำแหน่งแห่งที่แม่ค้าในเมืองของพี่มาย ที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับการมีตัวตนของเธอ โดยเฉพาะในยามคับขันการที่พี่มายเลือกขายที่ดินที่ได้จากโครงการของรัฐ แทนการขายรถเพื่อไปเป็นค่ารักษาพยาบาลผู้ที่ถูกรถชนนั้น บ่งบอกถึงการให้ความสำคัญต่อพื้นที่ตลาดและการเดินทางกลับเข้ามาขายของในเมือง มากกว่าการมีบ้านของตนเอง ในเขตรอบนอก การมองไปถึงอนาคตว่าการมีบ้านไม่อาจก่อให้เกิดรายได้ในการดำรงชีพ แต่การมีรถ ซึ่งทำให้เธอสามารถกลับมาขายของต่างหาก ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนต่อการเป็นแม่ค้าและรายได้ทางเศรษฐกิจต่อครอบครัวของเธอ

กระนั้น พี่มายก็ยังต้องการจะมีบ้านให้ได้ เพื่อให้บ้านเป็นศูนย์กลางของครอบครัวและเป็นพื้นที่ที่จะรักษาสุขภาพของเธอไว้ ด้วยการตามหาพี่น้องและพยายามติดต่อเพื่อพบกันอีกครั้งให้มากที่สุด และการขายของก็เป็นหนทางเดียวที่ช่วยทำให้ฝันของเธอเป็นจริง เพราะรายได้จากการขายของคือที่มาของบ้านที่เธออาศัยอยู่ทุกวันนี้

“แต่เพราะเรายากจนพี่น้องไม้ได้อยู่ด้วยกัน แต่ทุกวันนี้ก็เลยพยายามติดต่อกัน รวมตัวกัน ให้รู้ว่าเรามีญาติพี่น้อง เรามีที่มา ไม่ให้ใครมาดูถูกได้ อีกร้อยอย่างทดแทนสมัยเด็ก ๆ ด้วย

ตอนนี้ได้อยู่ใกล้กันแล้ว อย่างคุ้ม 2 นี้ก็มีพี่สาวอยู่อีก 2 ครอบครัว (พี่มาช่วยพี่สาววิ่งเต้นขอซื้อที่ดินต่อจากชาวบ้านที่ต้องการขายในราคาถูก เพื่อให้ได้อยู่ใกล้กัน) อยู่โพนต้องอีกคนหนึ่ง ทำแขกอีกคน เมื่อนอกคนเดียวเป็นผู้ชาย ทุกวันนี้พี่ทำทุกอย่างเพื่อให้มีบ้าน ให้เป็นที่รวมกันของพี่น้องอยากทดแทนช่วงเวลาสมัยเด็กที่เสียไป”

จะเห็นได้ว่า การมีเสาแหรกอยู่ใกล้ชิดช่วยสร้างความอบอุ่นให้ผู้หญิงเวียดได้ และยังเป็นการทำหน้าที่ในการสืบทอดเสาแหรกเวียดและเชื่อมโยงคนในครอบครัวเข้าด้วยกันของผู้หญิงเวียดด้วย

นอกจากเรื่องเครือข่ายญาติพี่น้องหรือเสาแหรกเวียดที่พี่มาต้องพยายามเชื่อมโยงหรือติดต่อสัมพันธ์เพื่อให้ยังรู้สึกถึงความเป็นคนเวียดนาม แสดงอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงเวียดเพื่อที่จะมีพื้นที่ยืนในสังคมได้ พี่มาก็ยังไม่ต่างไปจากแม่ค้ารายอื่นในตลาด ที่ต้องอาศัยเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการของผู้หญิงในการสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือการระดมทุน โดยออกมาในรูปของการเล่นแชร์กันเป็นกลุ่ม ตามความสนิทและไว้เนื้อเชื่อใจกัน แต่เงื่อนไขหลักของการเข้าร่วมวงแชร์นั้น แม่ค้าแต่ละคนจะต้องมีแผงขายของที่แน่นอนเป็นของตนเอง เพื่อรับประกันว่าเมื่อเปียแชร์แล้วจะมีเงินส่งค่าแชร์ทุกวันและจะไม่หนีหนีหายไปไหน การเปียแชร์จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเปียตามแต่ความจำเป็นของสมาชิก ซึ่งผู้ที่เปียก่อนจะต้องจ่ายดอกเบี้ยให้กับคนอื่น ๆ ที่เหลือ อัตราดอกเบี้ยแล้วแต่จะตกลงกัน โดยส่วนใหญ่จะไม่เกินร้อยละ 10 แต่สำหรับแม่ค้าหาบเร่ ที่ไม่มีแผงเป็นของตนเองแล้ว กลับต้องหันไปพึ่งพาเงินกู้้นอกระบบซึ่งบางครั้งต้องจ่ายดอกเบี้ยถึงร้อยละ 50 โดยต้องจ่ายเป็นเบี้ยรายวันเช่นกัน

สิ่งนี้จึงเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้กรณีของพี่มาแตกต่างจากกรณีของพี่เอื้อง พี่เฟื่อง และพี่มินฮาที่ไม่มีแผงขายของและจึงไม่สามารถเข้าร่วมวงแชร์ หรือกู้เงินดอกเบี้ยต่ำได้ เพราะสำหรับแม่ค้าแล้ว เงินทุนหมุนเวียนเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด และการที่พี่มาสามารถเข้าร่วมวงแชร์นั้นช่วยให้เธอสามารถรักษาตำแหน่งแห่งที่ของแม่ค้าในเมืองไว้ได้ และยังสามารถมีแผงขายข้าวปุ้นของตนเองในเวลาต่อมา

“ร้านทุกวันนี้ก็ต้องจ่ายเยอะเหมือนกัน อย่าง โຕ้ะที่พี่ยืนขายนะ (โຕ้ะที่ไว้วางของขาย) ต้องจ่ายปีละ 5 ล้านกีบ (เกือบสองหมื่นบาท) ส่วน โຕ้ะข้าง ๆ ที่เป็น โຕ้ะเสริมสำหรับลูกค้านั่งกิน ต้องจ่ายเพิ่มวันละ 25,000 กีบ (ประมาณ 100 บาท) เป็นค่าตั้ง โຕ้ะเฉย ๆ นะ ยังมีค่าอื่น ๆ อีก ทั้งค่าภาษี อนามัย ที่ดิน ค่ายาม รวมทั้งหมดอีก 28,000 กีบ (ประมาณ 110 บาท) ต่อวัน”

แต่การมีแผงของตัวเองในพื้นที่ตลาดนั้น พี่มาก็ต้องแลกกับต้นทุนที่สูงขึ้นกว่าเดิมหลายเท่าตัว ซึ่งเธอก็บอกว่า “รายได้เท่าเดิม” และหากมองไปถึงความเหมาะสมของทำเลที่ตั้งของร้านขายอาหารของเธอที่ตั้งอยู่เกือบติดกับพื้นติดกับพื้นที่ห้องน้ำของตลาด (มีร้านขายน้ำแข็งก้อน

กลางระหว่างร้านพี่มายกับห้องน้ำ) ซึ่งหลายครั้งกลิ่นของห้องน้ำก็รับกวนบรรยากาศการกินของ ลูกค้า จึงพอสรุปได้ว่าที่ตั้งร้านขายข้าวปุ้นของพี่มายยังถือว่าเป็นบริเวณขาย خوبของ โชนที่ตลาดจัดไว้เพื่อขายอาหารด้วย เนื่องจาก ร้านของเธอเป็นร้านอาหารสุดท้ายปลายแถวของ โชนนี้ แต่พี่มาย เคยบอกว่า “อย่างน้อยก็ได้มีที่นั่งขายสบาย ๆ กับเขาบ้าง” แต่ด้วยเหตุที่เธอขายของที่ข้าวคืนแห่งนี้มานาน จึงมีลูกค้าประจำมากมาย ทำให้ขายหมดทุกวัน จนสามารถหาเงินมาซื้อที่ดินและสร้างบ้านอีกครั้งในบริเวณคุ้ม 2 ของชุมชนจัดสรรใหม่

ภาพการต่อรองของพี่มายในการที่จะมีตำแหน่งแห่งที่อยู่ในตลาด ในฐานะแม่ค้าที่มีแสงของตัวเองในตลาด ทำให้เราเห็นได้ว่าความเป็นแม่ค้าที่รอบรู้วัฒนธรรมเวียดนามจัดลำดับชั้นเอาไว้ในชั้นต่ำ เป็นงานของคนไม่มีคุณธรรม แต่การเป็น “แม่ค้า” นี้เอง ทำให้พี่มายนิยามตัวเองได้ว่าเป็นผู้หญิงเวียดที่ดี เพราะเป็นอาชีพที่เธอสามารถหาเลี้ยงครอบครัวและสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตได้อีกทั้งการเป็น “แม่ค้า” ยังทำให้เธอได้อยู่ในพื้นที่ “ตลาด” ซึ่งเธอสามารถแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งอัตลักษณ์ของผู้หญิงเวียดในประเทศลาวคนหนึ่งที่กำลังดำเนินชีวิตตามระบบคุณธรรมแบบขงจื้อ กล่าวคือผู้หญิงดูแลรับผิดชอบครอบครัวให้อยู่ดีกินดีได้ ซึ่งนั่นก็ทำให้เธอเกิดความมั่นคงทางใจและรู้สึกว่าคุณเองได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน

4.1.2 พี่มินฮา: ขายนมส้มเพื่อ “ความอบอุ่น” ของ “บ้าน”

พี่มินฮาจะเกิดและเติบโตในหนองจันทร์จริง แต่เธอไม่ใช่ลูกสาวแม่ค้าอย่างที่เพิ่งอ้อ อีกทั้งเธอยังมีโอกาสเรียนรู้อ่านเขียนภาษาเวียดนามมาจากฮาดง บ้านเกิดของแม่อีกด้วย ทำให้เธอมีทางเลือกอื่นนอกจากการเป็นแม่ค้า อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าก่อนแต่งงานอาชีพที่เธอรักจะเป็นการเป็นครูอนุบาล แต่ด้วยความเป็นแม่ของลูกชายสองคน เธอจึงต้องลาออกจากงานเพื่อมาดูแลลูกโดยหวังพึ่งเทียน ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว แต่ชีวิตก็ไม่ได้ง่ายอย่างที่เธอคิด เพราะ “ผีพนัน” ทำให้สามีเธอต้องออกจากงานอีกคน และเมื่อครอบครัวขาดผู้หารายได้ ชีวิตแม่ค้าในตลาดของพี่มินฮาจึงเริ่มต้นขึ้น

“หลังจากลองค้าขายหลายอย่าง ซื่อไข่ ซื่อกระเทียม ฯลฯ มาขายแต่ปรากฏว่ายังไม่พอกิน เพราะเราได้กำไรน้อย ขายแพงกว่าคนอื่นก็ไม่มีใครซื้อ ต่อมาพี่ก็เลยต้องทำนมส้ม (นมเปรี้ยว) ไปเดินเร่ขายไปตามตลาด เราทำนมเปรี้ยวใส่ถุงหรือถ้วยพลาสติก แล้วแช่ตู้เย็นไว้ พอจะออกไปเร่ก็เอาใส่กระติกน้ำแข็งขนาดกลาง เดินเร่ขายไปตามตลาดข้าวคืน เวลาที่ออกไปขายนมส้ม เช้ามาก็ไปแจก ๆ ไว้ตามร้านขายของที่เป็นขาประจำที่เป็นแม่ค้าเจ้าของร้านในตลาด เราจะถามว่าวันนี้จะเอาถ้วย เราก็ใส่ถุงทิ้งไว้กับซ้อน ตระเวนถามไปเรื่อย ๆ กะว่าพอลูกค้ากินหมดแล้วก็จะเดินกลับมาเก็บถ้วยพร้อมกับเก็บถังค์ พอขายหมดก็วิ่งกลับไปเอาในตู้เย็นที่บ้าน ออกมาขายใหม่เพราะมันอยู่ใกล้กัน ใจ ตอนนั้นคนทั้งตลาดเป็นขาประจำที่ทั้งนั้น เพราะเขาบอกว่าเราทำอร่อย”

เมื่อทางเลือกของชีวิตเหลือน้อยลง พี่มินฮาจึงนำเอาองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาในครอบครัว คือ องค์ความรู้ในการประกอบอาหาร คือ นมส้ม ซึ่งก็สร้างความภาคภูมิใจให้กับเธอที่มีลูกค้าชมว่าทำนมส้มได้อร่อย และสามารถทำให้ครอบครัวที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤติสามารถดำเนินต่อไปได้ และทำให้พี่มินฮา ซึ่งจริง ๆ แล้วชอบการเป็นครูมากกว่าการเป็นแม่ค้า สามารถจะปรับตัวเองให้แสดงบทบาทแม่ค้าได้อย่างภาคภูมิใจ ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ตนเองจากเดิมที่เป็นแม่และเมียอย่างเดียว มาสวมบทบาทแม่ค้าได้ต่อเนื่องมาหลายปี

การกลายเป็นแม่ค้าของพี่มินฮาที่ไม่ได้แตกต่างจากพี่มาย เนื่องจากทั้งสองเริ่มต้นชีวิตแม่ค้าในตลาดหลังจากเข้าสู่สถาบันแรงงาน อุดมการณ์ครอบครัวทำให้พี่มินฮาละทิ้งสถานะการเป็นครูของตัวเอง เพื่อมาปฏิบัติหน้าที่ต่อครอบครัว โดยรับบทบาทแม่และเมียอย่างเต็มที่ ซึ่งไม่ได้หมายถึงแค่การระงับในบ้าน และการดูแลลูกเท่านั้น แต่เธอยังต้องรับผิดชอบภาระในการหารายได้เข้าบ้านอีกด้วย ในกรณีของพี่มินฮานั้น เทียน สามีชาวเวียดนามของเธอ ภายหลังออกจากงานประจำในอู่ซ่อมรถแล้วก็ไม่ยอมหางานทำ และยังไม่ได้ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือใด ๆ ในการค้าขายของมินฮาเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินลงทุนหรือว่าแรงงาน ดังนั้น แม่ค้ามือใหม่อย่างมินฮาจึงต้องรับบทบาท “เสาหลัก” ของครอบครัวเพียงลำพัง เธอเล่าถึงสามีให้ฟังด้วยความคับแค้นใจว่า

“ตอนนั้นเงินจากการขายนมส้มคือค่าใช้จ่ายทุกอย่างในบ้าน นับตั้งแต่ค่ากับข้าว 3 มื้อเช้า กลางวัน เย็น ตื่นเช้ามาตีห้า ก็ต้องหาข้าวหาลาให้ผิวให้ลูกกินเสร็จก็ต้องมีโอวัลตินชงให้ด้วย พอเจ็ดโมงครึ่งให้ผิวไปส่งลูกไปโรงเรียน 9 โมงพี่ก็ออกไปเร่ขายของ พอเที่ยงก็ต้องกลับมาทำกับข้าวให้ผิวกินอีก อยากกินอะไรพี่ก็ต้องออกไปหาซื้อมาให้กิน ก็เพราะว่าอยากให้ครอบครัวอบอุ่น ไหนจะค่าไฟค่าน้ำอีก พี่เทียน เขาก็ไปรับจ้างบ้านาน ๆ ครั้ง พอได้เงินก็เข้าวงไพ่ ไครมาถามยืมตังค์ก็ให้ยืม ทำเหมือนตัวเองรวย บางทีก็มาแอบหยิบตังค์พี่ไปด้วย พี่จึงต้องซ่อนไว้ดี ๆ ตอนนั้นน้ำตาที่ตกในตลอด อยากเลิกมากเลยนะตอนนั้น น้อยใจ โศกชะตาตัวเองมาก”

จากกรณีของมินฮา เราเห็นบทบาทที่เหลื่อมซ้อนกันอยู่ของมินฮา ระหว่างบทบาทการเป็น “เสาหลัก” และ “แม่บ้าน” ที่ทำให้ชีวิตประจำวันของเธอต้องวิ่งไปวิ่งมาระหว่างพื้นที่บ้านและตลาด ภาวะการรับรู้ตัวตนของเธอสลับกันไปมาระหว่างสองพื้นที่นี้อยู่ตลอดเวลา จากคำกล่าวที่ว่า “เพราะอยากให้ครอบครัวอบอุ่น” สะท้อนถึงอุดมการณ์ครอบครัวที่ครอบงำสำนึกความเป็นหญิงของมินฮาเอาไว้ และเป็นเหตุผลนำหน้าในการเลือกตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้เงินที่หามาได้ ที่เป็นไปเพื่อสมาชิกในครัวเรือน ในขณะที่ สำนึกของความเป็นชายอย่าง เทียน สามีของเธอ มิได้มีคำว่า “ครอบครัว” อยู่ในหัวแม่แต่น้อย เพราะถึงแม้ว่าบางครั้งเทียนจะมีรายได้จากการรับจ้าง แต่ก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้จ่ายใด ๆ ในครอบครัว ภาวะ “น้ำตาตกใน” จึงสะท้อนให้เราเห็นถึงความพยายามอดทนต่อหน้าที่ของพี่มินฮา

กระนั้น พี่มินฮาก็มีได้เลิกกับสามี เธอทนอยู่กับเขาต่อไปจนกระทั่งเขาเสียชีวิต พี่มินฮาดำรงตำแหน่ง “เสาหลัก” ของครอบครัวด้วยความเหน็ดเหนื่อยและทุกข์ท้อ เพราะสิ่งที่เธอเผชิญนั้น แตกต่างกับสิ่งที่เธอเคยคาดหวังเอาไว้อย่างมาก นอกจากนี้ หน้าที่ในการรักษาสถาบันครอบครัวให้มีความอบอุ่นก็ยังตกอยู่ที่เธอด้วย

ยิ่งรัฐชาติลาวได้กระทำการเปลี่ยนแปลงทำเลที่อยู่อาศัยอันเนื่องมาจากนโยบายพัฒนาเมืองของภาครัฐ มีการโยกย้ายครอบครัวของมินฮาและชาวหนองจันอื่น ๆ มาอยู่บ้านใหม่ที่ห่างไกลแหล่งทำมาหากินกว่าเดิม เสาหลักอย่างพี่มินฮาจึงสิ้นคลอน ทำให้เธอต้องใช้ความพยายามในการที่จะรักษาความเป็น “เสาหลัก” มากยิ่งขึ้น ด้วยพื้นที่บ้านและตลาดอยู่ใกล้กัน ประกอบกับต้นทุนในการเดินทางที่เพิ่มสูงขึ้นอีกด้วย

“พอย้ายออกจากในเวียง ที่ต้องเปลี่ยนแผนชีวิตใหม่หมด ตกกลางคืนก็ต้องทำนมส้มเตรียมไว้ไปขายในตอนเช้า ทีนี้เราไม่ได้อยู่ในเมืองเหมือนเดิมแล้ว เข้ามาเราก็ต้องออกมารอรถประจำทาง เสียเวลาไปชั่วโมงหนึ่งแล้ว กว่าจะขายหมด กว่าจะกลับถึงบ้านก็อีกชั่วโมงหนึ่ง แล้วจะเอาเวลาไหนไปลงต่ออีก หมายถึงถ้าขายหมดเราก็ต้องกลับบ้านเลย กลับมาเอาของไปขายอีกรอบหนึ่งไม่ได้ เพราะมันไกล เราเลยขายได้นิดเดียว (แค่รอบเดียว) ปกติที่เริ่มขายตอน 9 โมง พอถึงเที่ยงก็ได้กำไร 4-5 สิบพัน(ประมาณ 200 บาท) ถือว่าเยอะแล้วนะ (จากการลงทุน 35,000 กีบ กำไรกว่าสองเท่า) เมื่อก่อนขายก้อนละ 500 กีบ ถ้วยละ 1,000 กีบ แต่วันหนึ่งเราวิ่งได้หลายรอบ ังยังมีเงินพอได้เลี้ยงลูกเลี้ยงผัว แล้วยังมีเงินเหลือเก็บอีก พอย้ายมาอยู่บ้านใหม่แล้ว ถึงจะยังไปขายนมส้มที่ขัวคินเหมือนเดิม แต่พี่หาเงินได้พอแค่ซื้อข้าว ได้มีมือเดียว ยิ่งเงินเก็บไม่ต้องพูดถึง ตอนนั้นที่เครียดมาก เราารู้สึกว่าให้ความอบอุ่นครอบครัวไม่ได้ ลูกผัวอยากกินอะไรก็ไม่มีปัญหาหามาให้”

การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้มีที่หากินของพี่มินฮา กับเงื่อนไขในชีวิตที่เปลี่ยนไป บ้านที่อยู่ห่างไกล กระทบโดยตรงต่ออาชีพแม่ค้าหาบเร่เล็ก ๆ อย่างเธอ ชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนไป เนื่องจาก “ขัวคิน” เป็นแหล่งทำมาหากินของมินฮา การพยายามรักษาตำแหน่งแห่งที่ในตลาดเอาไว้ ด้วยการกลับไปขายนมส้มอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาลูกค้าประจำไว้ และแหล่งรายได้ที่มั่นคงเอาไว้ แต่ถึงจะพยายามอย่างไร ข้อจำกัดที่ต้องยอมรับคือเรื่องระยะทาง ที่ทำให้มินฮาสามารถขายนมส้มได้เพียงวันละหนึ่งรอบ ซึ่งกระทบต่อรายได้ของครัวเรือน และเมื่อการรักษาตำแหน่งแห่งที่ในตลาดของเธอ ไม่สามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อปากท้องของสมาชิกในครอบครัว พี่มินฮาจึงแก้ปัญหาด้วยการออกไปขายนมส้มเพียงครึ่งวันเช้า แล้วซื้อของกลับเข้ามาเปิดร้านขายของชำในชุมชน และยังซื้อ ไล่และเครื่องในหมูมาอย่างขายหน้าบ้านตอนเย็นอีก เพื่อให้เธอยังคงดำรงสถานะ “เสาหลัก” ของบ้านเอาไว้ให้ได้

จะเห็นว่าแม้ในสถานการณ์ที่บีบคั้นให้ยากลำบากยิ่งขึ้นกว่าเดิม แต่พี่มินฮาก็ยังไม่ต่อรองกับสามีในการที่จะให้เขาลุกขึ้นมาแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบในครอบครัว กลับคิดแต่ว่าตัวเองยังทำ “หน้าที่” ได้ไม่ผิดพอ จึงไม่สามารถหารายได้มาเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้อยู่ดีกินดีได้ อุดมการณ์ครอบครัวแบบชาวเวียดนามที่ถูกคิดตั้งไว้ในระบบความคิดและความเชื่อของพี่มินฮา ทำให้เธอมองว่าถ้าเรื่องครอบครัวแล้ว ต้องเป็นผู้หญิงที่เป็นผู้จัดการและดูแล ซึ่งทำให้เธอต้องแบกรับสภาพ double burden ต่อไป พร้อมด้วยอัตลักษณ์การเป็นเสาหลักของครอบครัว โดยที่อัตลักษณ์เดิมในการเป็นครู เป็นเมียและแม่ที่ได้รับการดูแลจากสามีเป็นอย่างดีนั้น ดูเหมือนว่าเธอได้กลับฝังมันไว้แต่ในความคิดฝันเสียแล้ว

4.1.3 พี่เอื้อง : กับภาวะยอมจำนน

กรณีของพี่เอื้องนั้น แตกต่างจากกรณีศึกษาอื่น กล่าวคือ พี่เอื้องมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่กว้างขวางมากกว่าการเป็นแม่ค้าแต่เพียงอย่างเดียว ด้วยเงื่อนไขทางชาติพันธุ์และความสัมพันธ์แบบเวียดนามของกลุ่มชาวเวียดนามในลาว นับจากการเป็นครูในโรงเรียนเวียดนาม (เช่นเดียวกับพี่มินฮา) การเร่ขายน้ำเต้าหู้ ซึ่งส่วนใหญ่ลูกค้าประจำที่มาซื้อจะเป็นชาวเวียดนาม รวมถึงการรับผ้ามาเย็บที่บ้าน เธอก็ได้งานนี้มาจากกลุ่มแม่ค้าคนกลางชาวเวียดนาม โดยกลุ่มแม่ค้าคนกลางจะไปตระเวนถามเจ้าของร้านขายเสื้อผ้าชาวเวียดนามด้วยกันในตลาดว่าวันนี้ใครจะจ้างเย็บเสื้อบ้าง เมื่อมีลูกค้าสั่งตัดเสื้อ กลุ่มแม่ค้าคนกลางก็จะไปซื้อผ้ามาตัดตามแบบและจำนวนที่สั่งแล้วจึงไปแรงงานอย่างกลุ่มพี่เอื้องทำหน้าที่เย็บให้เสร็จ ซึ่งการจ้างงานส่วนใหญ่จะวนเวียนอยู่ในกลุ่มชาวเวียดนามด้วยกัน

ฉะนั้น ด้วยความที่มีชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นคนเวียดนามเหมือนกัน จึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ นายจ้างจัดสินใจจ้างงานพี่เอื้อง ตามอัตลักษณ์ของชาวเวียดนามที่ให้การสนับสนุนเครือญาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ชาวเวียดนามจึงมักจะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ถ้ามีงานอะไรก็จะสนับสนุนช่วยเหลือกัน อีกประการหนึ่งที่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการจ้างแรงงานชาวเวียดนามคือแรงงานเวียดนามคิดค่าแรงถูกกว่าแรงงานลาว เพื่อแข่งขันกับแรงงานท้องถิ่น ประกอบกับภาพที่คนมองคนเวียดนามว่ามีฝีมือในการทำงานประเภทนี้ดีกว่าแรงงานท้องถิ่น ขยัน และไม่เกียจงาน จึงทำให้กลุ่มนายจ้างในลาวเลือกที่จะจ้างแรงงานชาวเวียดนามมากกว่าชาวลาว ด้วยการส่งเสริมกันในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและอัตลักษณ์แรงงานเวียดนามในสายตาชาวลาวและชาวเวียดนามด้วยกันนี่เอง ที่ทำให้เครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงเวียดนาม โดยเฉพาะเครือข่ายที่สนับสนุนกันในเรื่องการทำงานเช่นที่พี่เอื้องติดต่อกันอยู่ที่นี่มีความสนิทสนมแนบแน่น เกาะกันเป็นกลุ่มก้อน และมีอำนาจมากขึ้น

“ก่อนแต่งงานที่เป็นครูสอนอนุบาล (สอนที่เดียวกับพี่มินฮา) ทำอยู่ 9 ปี แต่ต้องลาออก ทำตั้งแต่เงินเดือน 15,000 กีบ จนมาเดือนละ 40,000 กีบ พอมีลูก 3 คน ค่าใช้จ่ายเราเพิ่มขึ้น จึงขอขึ้นเงินเดือน แต่เขา (เจ้าของโรงเรียน) ไม่ให้ก็เลยเลิก เพราะไม่พอกิน อีกอย่างเราเย็บผ้ารายได้ดีกว่า เขาตัดมาเรียบร้อยแล้ว มาจ้างเราเย็บตัวละ 500 กีบ เราก็เฉลี่ยชะวันหนึ่งเย็บได้ 4 ตัว ก็ได้ 2,000 กีบ 30 วัน ได้ 60,000 กีบ (ราคาเมื่อสิบกว่าปีที่แล้ว) หนึ่งเดือนเราก็ได้มากกว่าเงินเดือนของเราแล้วไง เราอยากพักตอนไหน อยากไปตลาดตอนไหนก็ได้ ทำน้ำเต้าหู้ใส่ถุงเดินออกไปเร่ขาย พอหมดก็ กลับเข้ามาเย็บผ้าต่อ ตอนนั้นลูก ๆ ก็อยู่ ป.3 ป.4 กันหมดแล้ว ถือว่าโตแล้วนะ บางวันก็ให้ลูกไปเดินเร่ขาย ได้ตั้งค้ก็เอาไว้ใช้จ่ายในบ้าน ส่วนเงินเย็บผ้าเราก็เก็บ ที่จะเป็นอย่างนี้ ใช้จ่ายอะไรต้องประหยัด อีกอย่างมันสบายกว่า ตอนสมัยเป็นครูเราไม่มีเวลาไป เลิกงานก็เย็นละ ต้องซื้อกับข้าวกิน ลีนเปลืองอีก”

เช่นเดียวกับพี่มายและพี่มินฮา การให้คุณค่ากับความสัมพันธ์ในครอบครัว และสถานะ “แม่บ้าน” ประกอบกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น ทำให้พี่เสียงตัดสินใจมาเปลี่ยนอาชีพมาทำน้ำเต้าหู้เร่ขาย และยอมรับสถานะแรงงานรับเหมาช่วง ถึงแม้ว่าค่าจ้างแรงงานจะถือว่าต่ำ ถ้าเทียบกับชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานกว่า แต่ยืดหยุ่นได้ ทำให้เธอมีเวลาดูแลครอบครัว ทำงานบ้าน และทำอาหาร

แต่เมื่อมีการโยกย้ายชุมชนออกไปไกลจากพื้นที่ตลาดกว่าเดิม ก็ทำให้ชีวิตการทำงานของพี่เสียงได้รับผลกระทบอย่างมาก เนื่องจากพื้นที่ตลาดสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของเธอในแง่ของต้นทุนในการทำงาน เช่น เมื่อตอนที่ชุมชนอยู่ใกล้ตลาด เธอสามารถเดินไปรับผ้ามาเย็บแล้วเดินเอาไปส่ง ไม่มีค่ารถในการไปรับและไปส่งงาน ทำให้เธอสามารถคิดค่าแรงในราคาถูกได้ แต่ปัจจุบัน เธอไม่สามารถทำเช่นนั้นได้อีกต่อไป อีกทั้ง แต่เดิมที่เธอขายน้ำเต้าหู้ในตลาด เธอก็เดินเร่ขาย ดังนั้น หลังจากย้ายมาอยู่ในชุมชนจัดสรรใหม่แล้ว จึงกระทบต่อเงื่อนไขในการประกอบอาชีพ และรายได้ของเธออย่างมาก ดังที่เธอได้เล่าให้ฟังว่า

“ช่วงแรกก็ยังทำน้ำเต้าหู้ออกไปขายอยู่เหมือนเดิม เพราะเรามีขาประจำไง นั่งรถเมล์ออกไป ขากลับก็รับผ้ามาเย็บด้วย เสร็จก็ต้องออกไปส่ง ต่อมาารู้สึกว่ามันไกลไปรับเขามา มันลำบากเลยต้องหยุด เราไม่มีรถของตัวเองไง ต้องอาศัยรถรับจ้างทำให้ต้นทุนสูง เราเคยขอค่ารถไปแต่เขาไม่ให้ เขาบอกว่าถ้าให้เราแล้วเขาก็ไม่ได้อะไรเลย ไม่มีกำไร อีกอย่างในเวียงมันก็มีคนรับเย็บเยอะขนาดกลุ่มที่เย็บด้วยกันเมื่อก่อนก็ตั้งสิบกว่าคน ทีนี้พอขาดเรากับแอม (เพื่อนชาวหนองจันทน์ที่รับเย็บผ้าด้วยกัน) อีกคนหนึ่งเขาก็ไม่สนใจ แต่ถ้าย้ายออกมาอยู่ที่นี้ทั้งกลุ่มก็ว่าไปอย่าง คงต้องขึ้นให้แหละ ต่อมาลูกค่าน้ำเต้าหู้ก็เริ่มลดลงเพราะเราไม่ได้ออกไปขายทุกวัน อีกอย่างก็มีเจ้าอื่นมาขายเยอะขึ้น พอเราขายไม่หมดก็ขาดทุน พี่ทันทอยู่ได้แค่ 2 ปี รู้สึกว่าไม่ไหว เพราะเราทุนน้อย จึง

เปลี่ยนมาขายของหน้าบ้าน เอาเงินเหลือจากเย็บผ้ามาซื้อของมาขายทีละน้อย เพราะไม่อยากเดิน
ทางเข้าเมืองแล้ว”

ถึงแม้ว่าการจ้างงานของพี่เสื่องจะเกิดจากเงื่อนไขทางชาติพันธุ์ของกลุ่มผู้หญิงเวียดนาม
ในเวียงจันทน์ แต่ภายใต้แนวความคิดแบบทุนนิยมที่มองมนุษย์เป็นเพียงทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิต
ผลิตนั้น ทุนนิยมจึงพยายามสร้างเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อจัดการกับมนุษย์ในฐานะแรงงานหรือปัจจัยการผลิต
ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (ณรงค์ศักดิ์ ชัยราช, 2550:71) การขอขึ้นค่าแรงของพี่เสื่องจึงได้รับการ
ปฏิเสธจากนายจ้าง เนื่องจากจะทำให้ผลกำไรลดลง และในพื้นที่เมืองก็มีแรงงานหญิงชาวเวียดนาม
อีกมากมายที่พร้อมจะเข้าสู่ระบบรับเหมาช่วงเช่นเดียวกับเธอ ดังนั้น การย้ายบ้านจึงทำให้พี่เสื่องตก
อยู่ในภาวะเสียเปรียบ ไร้อำนาจในการต่อรองเมื่อเทียบกับแรงงานอื่น ๆ ในพื้นที่เมือง เช่นเดียวกับการ
ขายน้ำเต้าหู้ ระยะทางทำให้เธอไม่สามารถเดินทางเข้าไปในตลาดได้ทุกวัน ประกอบกับรถเมล์
เข้าเมืองในช่วงแรก ๆ วิ่งเพียงวันละรอบเดียว คือออกตอน 7 โมงเช้า และกลับเข้ามาตอนหนึ่งทุ่ม
ทำให้เธอไม่ยืดหยุ่นพอที่จะจัดการกับภาระประจำวันภายในบ้านที่เธอต้องรับผิดชอบ เธอจึงไม่
สามารถแข่งขันกับแม่ค้าขายน้ำเต้าหู้อื่น ๆ ในเมืองได้ ภาวะดังกล่าวได้นำเธอไปสู่ความสัมพันธ์ที่
ห่างเหินไปจากเครือข่ายรับเหมาช่วงในเมืองและลูกค้าประจำในตลาดของเธอ

เนื่องจากเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิง ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นยุทธวิธีของผู้หญิงในการ
ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี (กนกพร ดิบุรี, 2545:17) และยังช่วยเสริมพลังอำนาจใน
ด้านต่าง ๆ แก่พวกเธอด้วย เมื่อพี่เสื่องขาดเครือข่ายในการค้าขาย อีกทั้งยังเข้าไม่ถึงเงินกู้แบบวงแชร์
อย่างที่พี่ม่ายสามารถเข้าถึงได้ สถานการณ์นี้จึงส่งผลกระทบต่อสถานะการเป็น “เสาหลัก” ทางเศรษฐกิจ
ของครอบครัว ขณะเดียวกัน ในพื้นที่บ้านใหม่ พี่เสื่องก็ยังคงต้องรับผิดชอบหาเงินมาใช้หนี้ที่หยิบยืม
มาจากเพื่อนของสามีเพื่อสร้างบ้าน รับผิดชอบงานบ้าน รวมทั้งยังเป็นแรงงานช่วยสามีอย่างลุ่มพุก
ในการสร้างบ้าน ทั้งหมดนี้ยังไม่รวมถึงค่าใช้จ่ายประจำวัน และค่าน้ำ ค่าไฟ ที่ทำให้พี่เสื่องเกิดภาวะ
เครียด เนื่องจากรายรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย จนท้ายที่สุด การยอมแพ้คือหนทางที่พี่เสื่องเลือก โดย
ละทิ้งตำแหน่งแห่งที่ของแม่ค้าในเมืองแล้วเปลี่ยนมาขายของชำที่บ้านใหม่

เห็นได้ว่าการรักษาตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หลากหลาย
และเหลื่อมซ้อนทับกันไปมาอย่างตลาดของแม่ค้าเชื้อสายเวียดนาม พวกเขาต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ
เพื่อต่อรองกับสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมจากทิศทางต่าง ๆ รอบตัว ดังนั้น เครือข่ายแบบไม่
เป็นทางการของผู้หญิง และเครือข่ายทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญในการเสริมอำนาจให้พวกเขา
อย่างยิ่ง โดยเฉพาะภายใต้ภาวะของการถูกโยกย้ายออกไปอยู่ในเขตรอบนอก ที่ทำให้เงื่อนไขในการ
ค้าขายของพวกเขาเปลี่ยนไป พร้อมกับต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เนื่องจาก การค้าขายจึงเป็น
ช่องทางหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงสามารถมีพื้นที่เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับความสัมพันธ์ภายใน

ครัวเรือนและสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้หญิงสามารถสะสมความรู้เรื่องผลผลิตของครัวเรือน การจัดสรรเงินทองและการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมจากการทำการค้าขายขนาด “ย่อม” ของตนเอง เพื่อใช้ต่อรองกับพื้นที่ทางอำนาจของผู้ชายได้ด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2537 อ้างใน กนกพร ดีบุรี, 2545:47)

4.1.4 พี่เฟื่อง: สาแหรกเวียดนามไม่เคยขาด

นอกจากแม่ค้าเชื้อสายเวียดนามจะผูกพันอยู่กับพื้นที่ตลาด ที่ต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มแม่ค้า นายทุนเจ้าของตลาด และกลุ่มลูกค้าประจำแล้ว เครือญาติหรือสาแหรกยังมีความสำคัญอย่างมาก แม้ว่าตามความเชื่อแบบชาวเวียดนาม ผู้หญิงถ้าออกรเรือนไปอยู่กับสามีแล้วจะถือว่ากลายเป็นสมาชิกของตระกูลของฝ่ายชาย การไหว้บรรพบุรุษก็ต้องเปลี่ยนไปไหว้ทางฝั่งของฝ่ายชาย ซึ่งความเข้มข้นของธรรมเนียมปฏิบัตินี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่ (space/location) และเวลา (time) ในกรณีของครอบครัวพี่เฟื่องที่อพยพมาอยู่ลาวนานแล้ว แทนที่ผู้หญิงจะกลายเป็นสมาชิกของครอบครัวฝ่ายชาย เรากลับเห็นความผูกพันของเครือญาติฝ่ายหญิงที่ยังคอยช่วยเหลือสนับสนุนกันมากกว่าเครือญาติทางฝ่ายชาย โดยเฉพาะในกรณีของพี่เฟื่อง การอยู่ใกล้ชิดครอบครัวของแม่ทำให้เธอมีอำนาจต่อรองกับแดงสามจีเหล็ก

ความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดกันของเครือญาติแบบผู้หญิงของพี่เฟื่องนั้น สะท้อนออกมาจากการนับถือผู้อาวุโสที่สุดในครอบครัวก็คือแม่ (ป้าเลียน) บ้านแม่คือสถานที่รวมตัวกันของลูก ๆ กิจกรรมทุกอย่างจะจัดขึ้นที่บ้านแม่ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้านพี่เฟื่องนัก ไม่ว่าจะเป็นการไหว้บรรพบุรุษ ตรุษเวียดนาม การจัดเทศกาลต่าง ๆ ในขณะที่บ้านของพี่เฟื่องเอง ไม่มีแม่แต่หิ้งบูชาพระ

“ก็ไหว้กันนะ แบบว่าตอนเตตก็ถวายนะ ยาง ถาง ไ้ ก็ไหว้ ่องพันต่าย รูปแดง ๆ นะ ก็มีเขาเรียกอะไรน่า เจ้าที่เจ้าฐานนะ ที่วางไว้บนพื้นแล้วหันหน้าออกไปข้างนอกนะ เวลาไหว้แบบจุดธูปจุดเทียนธรรมดา ตั้งไว้ข้างบนหันหน้าออกหน้าประตู ปกติเป็นแม่พี่เป็นคนไหว้ เพราะ พ่อไม่มีไง เมื่อก่อนเป็นพ่อนะ การไหว้จะแล้วแต่สะดวกนะ ไม่ได้จำกัดว่าต้องเฉพาะผู้ชายเท่านั้น บางทีพี่ก็ไหว้ บางทีเป็นแม่ บางทีพี่ชาย อย่างเช่นวันนี้ 8 ค่ำ พี่ก็ต้องกลับไปบ้านแม่ เอาดอกไม้ขึ้นบูชาพระ เพราะว่าแม่แก่แล้ว ขึ้นลำบาก ต้องใช้เก้าอี้ต่อขึ้นไป ขาลงก็ลำบากอีก พี่เลยรับหน้าที่แทนทุกวันนี้ ปีใหม่เวียดนามก็กลางวันก็ไหว้ เทียงคินก็ไหว้ บ้านพี่เองไม่ไหว้มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ไม่เคยไหว้ มีแต่ที่บ้านแม่จะไหว้ พี่เองจะไหว้ก็ไปบ้านแม่ จะเห็นว่าบ้านแม่พี่มีทุกสิ่ง วันสึลจะจุดธูปจุดเทียนทั้งหอ นอกหอใน บรรพบุรุษก็ไหว้ตลอด ไม่เคยขาด”

การอยู่ไม่ไกลจากบ้านแม่ และมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องทำร่วมกันในหมู่พี่น้องที่นั่น ทำให้พี่เฟื่องไม่ขาดจากสาแหรกของตัวเอง ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวหรือต่อสู้ปัญหาเพียงลำพัง ถึงแม้ว่าจะ

ทะเลาะกับสามีของเธอเป็นประจำ จนถึงขั้นแยกกันอยู่ บ้านแม่ก็ยังคงเป็นที่พักพิงให้เธอได้เสมอ ซึ่งนี่คือจุดที่แตกต่างระหว่างพี่เฟื่องกับภรรยาคนอื่น ๆ ที่ไม่ค่อยใกล้ชิดกับครอบครัวตนเองนัก มีอยู่ช่วงหนึ่งที่รถเข็นขายน้ำของพี่เฟื่องพัง ล้อหลุดออกมา ทำให้เธอต้องหยุดออกไปขายน้ำในตลาด บวกกับที่เธอเป็นหนี้เงินกู้ยืมนอกระบบดอกเบี้ยสูง ทำให้เธอไม่มีเงินซ่อมรถเข็นหรือลงทุนค้าขายในวันต่อไปได้ ส่วนสามีของพี่เฟื่องนอกจากจะขัดแย้งในที่เธอไม่ยอมโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้เป็นชื่อของเขาแล้ว ยังไม่เคยให้เงินใช้ ถึงแม้ว่าจะมีรายได้ประจำจากการเช่ารถรับจ้างในตลาด และพี่เฟื่องก็ไม่เคยคาดหวังความช่วยเหลือ หรือเห็นใจจากแดงผู้เป็นสามีเลย ในภาวะเช่นนี้ สาเหตุนอกจากพี่เฟื่องก็ยังเป็นที่พึ่งเดียวของเธอ

“ถ้าพี่แล้วหากินก็แค่ได้กิน ไปวัน ๆ จะเก็บยังไม่เหลือให้เก็บเลย แล้วไหนจะเงินจ่ายหนี้เขาอีก ถ้าซ่อมรถเข็นเสร็จแล้วก็ยังจะต้องไปหาขี้นเงินทุนมาทำอีก พุดแล้วก็กุ่มใจนะ ถ้าหากตอนนี้ก็เลยอยู่เฉย ๆ มาอยู่กับแม่ ให้ลูก ๆ มากินข้าวบ้านแม่ไปก่อน ไม่อยากรบกวนน้องสาวด้วย เพราะเขาช่วยรามาแล้ว ทั้งเรื่องที่ดิน ทั้งเรื่องสร้างบ้าน”

ถึงแม้จะไม่สามารถช่วยเหลือในเรื่องเศรษฐกิจได้นัก แต่การที่ยังมีความผูกพันกับครอบครัวและอยู่ร่วมกับครอบครัวของตนเอง ก็ทำให้พี่เฟื่องรู้สึกอุ่นใจและกล้าที่จะต่อรองกับสามีของเธอ นอกจากนี้สาเหตุที่ยังเสริมอำนาจให้เธอจนถึงขั้นสามารถตัดสินใจเลิกกับสามีทั้งคนแรกและคนที่สองแทนที่จะทนอยู่ยอมรับความทุกข์

“เมื่อก่อนตอนเจอตัวคนที่สอง พี่ชายผัวแล้วก็ขายพวกน้ำไปด้วย ส่วนเค้าก็เช่ารถตามตลาด เจอกันก็รักกัน เค้าเป็นพ่อหม้าย พี่ก็เป็นแม่ฮ้างลูกสาม สองคนเล็กนี่เป็นลูกผัวใหม่ ผัวเก่าที่ตายเพราะกินเหล้ามาก ดับแข็ง คือตายหลังจากเลิกกับพี่ได้ 4-5 เดือน ผัวคนแรกอยู่กินกันได้ลูก 2 คน ก็เลิกเพราะกินเหล้ามาทุกวัน ทะเลาะกัน ไวยวาย พี่ไม่ไหวก็เลยไล่เค้าออกจากบ้าน พอมาเจอคนที่สองเนี่ยยังกินหนักกว่าเดิม เบื่อมาก ไม่อยากจะทำถึง ไล้มันก็ไม่ยอมไป พี่เลยต้องออกไปอยู่บ้านแม่ เพราะถึงจะไม่ยอมออกไป บ้านก็ไม่ได้เป็นชื่อเค้าอยู่ดี”

สามีคนปัจจุบันของพี่เฟื่องเป็นคนลาว เป็นพ่อหม้ายลูกติด ทั้งคู่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน แต่แยกกระเป๋าเงินใช้จ่ายเงิน อยากรู้ก็ตามก็ถือว่าสามีของพี่เฟื่องก็มีความรับผิดชอบในการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว แม้จะไม่เคยสนใจที่จะให้เงินพี่เฟื่องใช้จ่าย แต่แดงจะซื้อข้าวกลับมามีบ้านในตอนเย็น และให้เงินลูกไปโรงเรียนในตอนเช้า (เฉพาะลูกคนเล็กสองคน) ดังนั้น ในยามที่ต้องย้ายมาอยู่บ้านใหม่ ทำให้พี่เฟื่องขาดรายได้ นั่นแดงก็สามารถช่วยค่าใช้จ่ายได้ในบางส่วน ประกอบกับการที่สามารถพึ่งพิงญาติพี่น้องของตนได้บ้าง ทำให้พี่เฟื่องไม่รู้สึกเครียดมากนักกับสถานการณ์ที่ตนจำเป็นต้องหยุดงานหรือว่างงานชั่วคราว

“ผู้ที่เป็นคนลาวนะ บ้านอยู่โพนพะเนา เมื่อก่อนเคยอยู่ที่นาแก้วกับเมียเก่า แล้วเมียเขาเป็นโรคเบาหวานตาย จึงย้ายมาทำงานรับจ้างเงินรถที่ตัวดินเลยเจอกับพี่ ก็มาจับ พี่บอกว่าถ้าจะรักพี่ ต้องรักต้องเลี้ยงลูกให้พี่ด้วย ไม่ใช่จะเอาแต่แม่ เขาก็บอกว่ารับเลี้ยงให้หมด พี่จึงตกลงใจอยู่กับพี่ด้วย แต่ผ่านไปสัก 2-3 ปี ก็เปลี่ยนไป กินเหล้าหนักขึ้นเรื่อย ๆ จนตอนนี้พี่รับไม่ได้แล้ว เรื่องลูกนี้เขาเลี้ยงแค่สองคนเล็กนะ เป็นลูกพี่กับเขา ส่วนลูกติดที่เขามาไม่ได้สนใจเลยนะ แต่ก็ไม่เป็นไรเพราะโต ๆ กันหมดแล้ว พี่ก็ไม่ได้ให้มาวุ่นวายหรอก พี่ที่หาเงินได้เท่าไรพี่ไม่เคยรู้นะ เขาก็ไม่เคยบอก แต่เขาก็เลี้ยงแค่เด็ก ๆ คือได้ตั้งค้มาที่ชื่อของกินมาให้ลูก ชื่อของให้ จ่ายค่าโรงเรียน ค่าน้ำ ค่าไฟ ถ้าพี่ออกหาเงินพี่ก็ช่วยจ่ายด้วย คือตั้งค้ใครตั้งค้มันนะ คือถ้าพี่ไม่ได้หาเขาก็จะรับภาระทั้งหมด โดยเฉพาะช่วงนี้แหละ ที่พี่ไม่ได้ออกไปทำมาหากิน รายได้ของเขาคือเป็นรายได้ประจำ ได้เยอะกว่าพี่ คือวันละแสนสองแสน (ประมาณ 500-800 บาท) อย่างไม่ได้ก็หกเจ็ดสิบล้าน (200-300 บาท) กว่าจะมาถึงบ้านก็ซื้อ โน่นซื้อนี้ เหลือมาสักร้อยหนึ่งก็ไปกินเหล้า เขาก็ให้ค่าขนมลูกไปโรงเรียนคนละสองสามพันก็จบ (ประมาณ 10 บาท) ถือว่าหากินวันต่อวันจริง ๆ นะ เขาก็ไปหาเอาใหม่ ผู้พี่ไม่เคยให้เงินเมียเลยนะ ให้แต่ลูกเค้า เลี้ยงแต่ลูกๆ”

ในขณะที่พี่มาเลือกที่จะขายบ้าน รักษาเอาไว้เพื่อออกไปค้าขายในพื้นที่ตลาดตัวดินเหมือนเดิม แต่พี่ก็เฝ้าระวังว่าบ้านคือสิ่งที่ต้องรักษาเอาไว้ เพราะคิดว่าบ้านคือสถานที่ที่ลูกได้พึ่งพิงอาศัย ดังเช่นประสบการณ์ที่เธอได้อาศัยพึ่งพิงบ้านของแม่มาจนถึงทุกวันนี้ แม้ว่าบ้านที่เธอพูดถึงจะเป็นบ้านในชุมชนที่รัฐชาติลาวจัดการให้อยู่ ซึ่งห่างไกลจากตลาด อันเป็นพื้นที่ทำมาหากินที่สำคัญของเธอก็ตาม

“แน่นอนว่าพี่ยังคิดถึงหนองจันทน์อยู่ เพราะพี่เกิดที่นั่น ไปตลาดที่ไรต้องหันไปมองที่เดิมคิดถึง ที่เคยอยู่ เคยเป็นบ้านของเรา ยังคิดถึงเสียดยี่เก่ายู่ ที่ ๆ เราหากินสบาย อย่างมาอยู่ที่นี่ ถ้าเราอยากหากิน อยากไปตลาด ถ้าเราไม่มีเงินเยอะเราก็ออกไปไม่ได้ แต่บ้านนี้เราไม่เคยคิดจะขายเลยนะ เพราะถ้าขายแล้วลูกเรามากหลายคน ไม่รู้จะให้ไปอยู่ที่ไหน เดียวนี้จากเคยเป็นคนในเมืองเลย กลายมาเป็นคนบ้านนอก ช่วงแรก ๆ อึดอัดมาก แต่ตอนนี้ก็ดีขึ้น ลำบากเพราะเราไม่มีเงินลงทุนค้าขาย อาหารการกินหายาก ต้องเดินทางไกลของอร่อย ๆ นี้ไม่ต้องฝืนถึง อยู่หนองจันทน์มีเงินนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ได้สบายหัวใจ”

การต้องย้ายออกมาอยู่ “บ้านนอก” สำหรับพี่เพียง เหมือนเป็นการที่ถูกกีดกันออกไปให้อยู่ในที่เฉพาะ เพราะสำหรับคนยากจนอย่างเธอ การจะเดินทางเข้า-ออกเมืองเพื่อไปทำมาหากินแต่ละครั้งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เงินมาก หากเธอจะค้าขายในพื้นที่ตลาดต่อไป เธอก็ต้องมีต้นทุนที่มากพอจะชื้อแย่งพื้นที่ในตลาดทั้งกับแม่ค้าชาวเวียดด้วยกัน และแม่ค้าชาวลาวหรืออาจจะมิชนชาติอื่น

ด้วย ซึ่งแน่นอนว่าผู้ชนะในโลกทุนนิยมก็คือผู้ที่มีทุนมากกว่า ซึ่งคงจะไม่ใช่แม่ค้าเวียดนามน้อย และหนี้สินมากมายอย่างเธอ

4.2 กรอบวัฒนธรรมปีศาจปไตชิปไตโดยแบบขงจื้อ: กรอบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัว และ เพศวิถีของผู้หญิงเวียดนาม

กรอบวัฒนธรรมปีศาจปไตชิปไตโดยแบบขงจื้อได้ครอบงำวิถีคิดของผู้หญิงเวียดนามกลุ่มนี้ แม้ไม่เข้มข้นเท่ารุ่นแม่ของพวกเธอ แต่พวกเธอก็ยังคงรับเอากรอบวัฒนธรรมนี้มาเป็นตัวกำหนดความคิด การกระทำ และเป็นกรอบที่หล่อหลอมตัวตนของพวกเธอขึ้นมา

กรอบวัฒนธรรมปีศาจปไตชิปไตโดยแบบขงจื้อมองว่าผู้ชายเป็นผู้มีคุณธรรมสูง และมีหน้าที่ดูแลผู้หญิงที่มีคุณธรรมต่ำกว่า จึงทำให้ผู้หญิงต้องเคารพเชื่อฟังผู้ชาย โดยเฉพาะในบริบทครอบครัว เมื่อยังไม่แต่งงาน ผู้หญิงต้องเชื่อฟังพ่อ เมื่อแต่งงานแล้ว เธอก็ต้องเชื่อฟังสามี มีหน้าที่ดูแลให้สามีได้รับความสุข ดูแลครอบครัวให้กินอิ่มนอนหลับ ได้รับความรักความอบอุ่น ดังนั้น ในฐานะ “เมีย” ผู้หญิงเวียดนามจึงต้องให้ความเคารพและทำทุกอย่างเพื่อสนองความต้องการของผู้เป็นสามี ยิ่งเมื่อมีสถานะ “แม่” เพิ่มขึ้นมา เธอก็ยังต้องแบกรับภาระในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น โดยที่ไม่สามารถต่อรองอะไรได้ เพราะผู้หญิงที่ดีตามกรอบปีศาจปไตชิปไตโดยแบบขงจื้อ คือคนที่ทำหน้าที่ “เมีย” ผู้สร้างความพึงพอใจให้คนเป็น “สามี” นั่นเอง

4.2.1 พิณฮา: ตัวตนในฐานะ “เมีย”

เนื่องจากครอบครัวที่สมบูรณ์ถูกให้ภาพไว้อย่างสวยงามว่าต้องมีความรักความอบอุ่น สมาชิกในครอบครัวเอื้ออาทรต่อกัน และต้องประกอบไปด้วย พ่อ แม่ และลูก ฉะนั้น พิณฮาในฐานะเมียและแม่จึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อจะรักษาความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวเอาไว้ แต่ภายใต้จารีตชายเป็นใหญ่ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศภาวะที่คอยกดทับเธออยู่นั้น ก่อให้เกิดความขัดแย้งในตัวเอง ความทุกข์ ความน้อยใจในโชคชะตาที่เธอมักจะกล่าวถึง ทำให้เราทราบว่าเธอเองก็ไม่ได้เต็มใจนักที่จะเป็นทาสรับใช้ในครัวเรือน แต่ด้วยสำนึกของการเป็นผู้หญิงที่ถูกสร้างให้ผูกติดอยู่กับความอยู่รอดของครอบครัว ทำยที่สุดแล้ว พิณฮายังเลือกที่จะรักษา “ครอบครัว” เอาไว้เป็นอันดับแรก และ “การบ่น” ของเธอก็เป็นเพียงการระบาย และปลอบใจตัวเองเพื่อให้อุดทนแบกรับภาระอันภาคภูมิใจต่อไป

“ตั้งแต่อยู่กันมาเนี่ยผัวไม่เคยช่วยอะไรสักอย่าง ไป ๆ มา ๆ มีแต่ตัวเองคนเดียว เพราะบุญเราไม่มี ตอนแรกพี่คิดว่าเราได้เขาเนี่ยเป็นบุญของเรา เพราะในกลุ่มเพื่อนฝูงคิดว่าหน้าที่การงานเขาดีกว่าคนอื่น ใคร ๆ ก็อิจฉาพี่ เพราะดูเขาเหมือนจะเป็นคนที่รักและดูแลครอบครัวได้ดี แต่

หลังจากอยู่กินกันได้ 3-4 ปี ก็ออกมา เพราะติดไฟนี้แหละ พี่ก็เบื่อกันมาก เบื่อชีวิตตัวเอง เราเกิดมาก็ลำบากอยู่แล้ว ทำไมต้องมาเจออะไรแบบนี้อีก มีพี่ก็เป็นแบบนี้ก็ เรื่องผู้หญิงนี่ไม่มีนะ แต่เข้าวงไฟแล้วก็เล่นจนลืมว่ามีบ้านให้กลับ ชีวิตคนเราดูภายนอกไม่ได้หรอก ไม่รู้ บางคนทักว่า “ได้ตัวดีนะ” เราก็อืม เอออออกไป พี่เทียนไม่เคยคิดเลิกกับพี่เลยนะเพราะเราเป็นเมียที่ดี มีแต่ตัวพี่ที่คิดเลิกกับเขา แต่ก็เป็นแค่ความคิด เพราะยังงั้นจะคิดจะชั่วก็ชั่วเรา พี่สร้างมาแบบนี้ ถ้าเขาไม่ตายไปซะก่อน ป่านนี้ก็คงยังไม่ได้อีก พี่ก็คงยังทุกข์ทรมานอยู่อย่างนั้น แต่เราก็ภูมิใจนะที่ทำหน้าที่เมียจนถึงที่สุด”

ความทุกข์ในฐานะของการเป็นเมีย ซึ่งถูกให้คุณค่าจากแนวคิดปิตาธิปไตยแบบขงจื้อว่าเป็น “ผู้หญิงที่สมบูรณ์แบบ” นั้น ได้ลดยกดับความต้องการทุก ๆ อย่างในชีวิตของผู้หญิงอย่างมีนัยสำคัญ การจัดลำดับความต้องการของเธอมักจะถูกจัดให้อยู่ในระดับท้ายสุดเสมอ เมื่อเทียบกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว และการเก็บกดความต้องการของตัวเองไว้ภายใต้อุดมการณ์ครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (family-centered ideology) ทำให้เธอกลายเป็นผู้ซึ่งไร้ตัวตน (selfless)

เวลาที่มินฮาต้องรองกับพี่ เธอมักจะใช้ลูกเป็นข้ออ้าง เนื่องจากรู้ว่าเธอไม่มีอำนาจ เพราะหากเป็นความต้องการของเธอเองแล้ว สามิไม่ให้ความสนใจอย่างแน่นอน แต่กระนั้น ก็ยังคงเหมือนว่าหลาย ๆ ครั้ง การต้องรองของเธอก็มิได้ประสบความสำเร็จ เพราะถึงอย่างไรเทียนก็ไม่ยอมร่วมแบกรับภาระใด ๆ ในครอบครัว การใช้ลูก ๆ มาอ้างสะท้อนให้เห็นถึงการตีความสถานภาพตนเองของพี่มินฮาในครอบครัวของเธอเอง หน้าที่ของเมีย และแม่สำหรับเธอ ที่คอยทำงานหาเลี้ยงสามิและลูก ๆ ไม่ได้มีความสำคัญ หรือทำให้เธอมีอำนาจ หรือมีตัวตนขึ้นมาในครอบครัว เพราะถึงอย่างไรสำหรับเธอ เทียนก็ยังอยู่ในสถานะของหัวหน้าครอบครัว ดังนั้น คำพูดที่มินฮาใช้ต่อรองกับพี่จึงออกมาในเชิงของการขอร้อง ไม่ใช่เรียกร้อง และทุก ๆ อย่างยังคงขึ้นอยู่กับใจตัดสินใจของเทียนอยู่เช่นเดิม

“ตอนย้ายบ้านใหม่ ๆ พี่ก็บอกพี่ว่า “พี่เทียน ตอนนี้เราย้ายมาอยู่ที่นี่แล้วไม่เหมือนอยู่ชิวจินนะ อยู่ชิวจินฉันยังหาเลี้ยงพี่กับลูกได้ แต่ว่ามาอยู่ที่นี่ฉันหาไม่ได้ เพราะว่าเราไม่มีรถ ที่นี่เราอยู่ชิวจิน เราไปขายนมส้มวัน ๆ หนึ่งเราออกไปได้ 4-5 รอบ วิ่งเข้าวิ่งออกได้ทั้งวันจนถึงสี่โมงเย็นก็เหมือนไปซื้อของที่ตลาดมาทำกับข้าวด้วย เพราะที่นั่นเงินนิดเดียวเราซื้อได้หลายอย่าง จากนั้นก็มีคนมาบอกว่า มีบริษัทหนึ่งต้องการคนขับรถ ให้เดือนละ 5,000 บาท ถือว่าเยอะมากนะ พี่ก็คุยกับพี่ถามดี ๆ เพราะพี่ไม่เคยคิดว่าพี่เลยนะ “พี่เทียนเราสองคนมาอยู่ที่นี่มีมือเปล่าด้วยกันทั้งคู่ คนอื่นเขายังได้พึ่งพาญาติพี่น้อง แต่เราต้องพึ่งตัวเอง พี่ออกไปทำงานได้เดือนละ 5,000 บาท พี่ก็เก็บไว้ตั้งเสา (เพราะตอนนั้นเพิ่งมายังไม่ได้ปลูกบ้าน) แต่ละเดือนให้ได้หนึ่งหรือสองตัน แล้วก็จ่ายค่าเรียนให้ลูกที่เหลือพี่อยากเอาไปทำอะไรก็ทำ ส่วนที่ฉันหาได้จะเอาไปซื้อกับข้าวกิน ค่าน้ำค่าไฟด้วย หน้าที่พี่

คือซื้อเสาทั้งไว้ทุกเดือน เสร็จก็สร้างบ้าน เราจะไต่มีอะไรไว้ให้ลูกของพี่ ไม่ได้สร้างไว้ให้ฉันหรอกนะ ลูกพี่โตขึ้นทุกวัน” ขนาดนั้นเขายังไม่ยอมไปทำ เขาบอกว่า “เธอไม่ต้องมาสอนฉัน” เพราะเขาติดไฟ ไม่อยากทำมาหากิน บอกว่า “อยู่แบบนี้ดีแล้ว ไม่เป็นหนี้เป็นสิน” ความจงหองสี “ฉันไม่ได้บอกพี่ไปกู้ขามาสร้างบ้าน ฉันบอกให้พี่ไปทำงาน ไข่รียวแรงของพี่หามาแต่ละเดือน ตอนนี้อย่างแข็งแรงอยากให้เราเพื่อลูกของพี่” แต่แล้วใครจะรู้ว่าพออายุ 44 เขาก็ตาย”

การพูดแบบเกรงใจผัว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการทำตัวให้ไม่มีตัวตนในพื้นที่ครอบครัว เธอไม่มีสิทธิ์จะเรียกร้องให้ผัวมาดูแล หาเลี้ยงเธอ หรือช่วยแบ่งเบาภาระเรื่องลูกที่เธอพูดเสมอว่าเป็นลูกของเทียน มินฮาไม่เคยทวงบุญคุณในสิ่งที่ทำเพื่อสามี เพราะนั่นเป็นหน้าที่ และเทียนก็รู้สึกว่าเป็นเช่นนั้นจริง ๆ เพราะตลอดเวลาที่อยู่กินกันมา เทียนก็ไม่เคยรู้สึกว่าจะต้องทำอะไรเพื่อตอบแทนมินฮาเลย มีแต่มินฮาที่ต้องการทำทุกอย่างให้สามีพอใจ ซึ่งสะท้อนถึงการขาดความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบเวียดนามในลาว ที่ตัวตนของผู้หญิง ถึงแม้จะอยู่ในบทบาทของเสาหลัก แม่ และเมีย แต่ตัวตนของพวกเธอก็ไม่มีอำนาจต่อรองใด ๆ ในบ้านของตัวเอง เพราะสิ่งที่ทำนั่นคือการกระทำที่ผู้หญิงเวียดนามที่ดีต้องทำกัน แม้จะทุกข์ใจกับสิ่งที่สามีทำ แต่ลึก ๆ เธอก็ภูมิใจที่ทำหน้าที่ตัวเองได้ดี ดังที่เธอพูดว่า “สามีไม่เคยคิดเลิกกับเธอ เพราะเธอเป็นเมียที่ดี”

การมีตัวตนของพี่มินฮาเริ่มขึ้นหลังจากที่ เทียน สามีของเธอเสียชีวิตลง เธอพยายามกลับไปขายนมส้มในตลาดอย่างเช่นเคย (เธอหยุดไปขายของปีกว่า นับตั้งแต่เทียนป่วยหนัก) แต่คราวนี้เธอเดินทางด้วยรถจักรยานยนต์ของตัวเอง ซึ่งเธอใช้เงินที่เพื่อน ๆ และญาติพี่น้องส่งมาช่วยจัดงานศพของเทียนมาซื้อ การมีรถจักรยานยนต์ยังช่วยให้เธอกระชับความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางสังคม (social network) นั่นก็คือเพื่อน ๆ และญาติพี่น้องของเธอที่อยู่ในพื้นที่ตัวเมืองได้ด้วย นอกจากนี้จะมีตัวตนขึ้นมาแล้วเธอยังรู้สึกอบอุ่นใจมากขึ้นด้วย

ต่อมาเนื่องจากความรู้ภาษาเวียดนามและประสบการณ์ของครูในอดีตช่วยให้เธอได้มีโอกาสกลับไปเป็นครูอนุบาลที่โรงเรียนเวียดนามอีกครั้งหนึ่ง การไม่มีสามี บวกกับลูกชายทั้งสองของเธอก็โตพอที่จะดูแลตัวเองได้แล้ว (อายุ 10 ขวบ และ 12 ขวบ) มินฮาจึงมีอิสระพอที่จะออกไปทำงานประจำและยังมีเวลาออกไปสังสรรค์กับเพื่อน ๆ หลังเลิกงานเป็นประจำอีกด้วย เธอเล่าให้ฟังถึงชีวิตที่ได้เป็นครูอย่างที่ชอบให้ฟังอย่างชื่นมื่นว่า

“พอมีกนชวนให้กลับมาเป็นครูอีกครั้ง เราก็ตกลงเลย เพราะเราชอบที่จะอยู่กับเด็ก ๆ อยู่แล้ว ถ้าถามว่าชีวิตดีขึ้นไหม คิดว่ามีความสุขขึ้นถึงเงินจะน้อยก็ช่าง แต่แต่วันเราได้เล่นได้คุยกับเด็ก ๆ แล้วเราก็ลืมความทุกข์กังวลใจไป ตอนกลับมาขายนมส้มหลังจากที่เทียนตายแล้ว พี่ร้องไห้ทุกวันเลยนะ กลับบ้านแล้วร้องไห้ตลอด รู้สึกว่าชีวิตลำบาก ไม่รู้ว่าจะทำยังไงเพื่อเอาตัวรอดให้ลูกคิดถึงแต่ลูก หาทางออกไม่ได้ ไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใคร สงสารลูก รongทำลูกขาดยังไม่มียัญญาซื้อ

ให้เลยนะตอนนั้น หนี้สินก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การขายนมส้มถึงแม้จะได้กำไรดี แต่เราก็มีข้อจำกัดเรื่องระยะทาง เพราะบ้านเราไม่ได้อยู่ที่เดิม ทำให้ไม่พอกิน จำเป็นก็ต้องเลิกขายในที่สุด เพราะต้องอดมือกินมือ วันไหนไม่ได้ออกไปขาย วันต่อมาก็ต้องยืมตั้งค์เขามาเติมน้ำมัน แล้วค่อยออกไป พอมาทำงานเป็นครู เขาให้เงินเดือน 700,000 กีบ (ประมาณสองพันกว่าบาท เมื่อ 3 ปีก่อน) เราก็คิดว่าลูกเต้าจะพอกินไหม แต่ก็กักฟันดู พี่จำได้ว่าเริ่มทำงาน ที่มีเสื้อเชิ้ตสีขาวตัวเดียว ใส่แล้วซักทุกวัน ผ้าชิ้นก็เก่าไม่สวยด้วย ต่อมาวันครูพ่อแม่เด็กนักเรียนก็ให้ของขวัญ เราได้เสื้อ 2 ตัว และผ้าชิ้นอีก 1 ผืน เราถึงมีชุดเปลี่ยน พี่ไม่ซื้อนะเสื้อผ้าเราเก็บตั้งค์ไว้ให้ลูก กิดดูแล้วถึงเงินเดือนเราจะน้อยแต่เราได้จากพ่อแม่เด็กนักเรียนเพิ่มบ้าง อย่างเวลาเขาจ่ายค่าเรียน เขาก็ให้ทิปเราบ้างคนละ 10-20 พัน (40-80 บาท) ก็พอได้แก้ขัด ได้เติมน้ำมันรถ บางคนก็ให้ 50,000 กีบ (200 บาท) มันก็เพิ่มเติมกันไป วันครูนอกจากได้ของขวัญแล้วพวกขนม เสื้อผ้าแล้ว บางคนก็ให้ซองใส่เงินอย่างแสนหนึ่ง (400 บาท) เป็นต้น ตอนตรุษเวียดก็ได้ซองอีก มันก็ดีกว่าเดิม”

ไม่เพียงแต่มีตัวตนมากขึ้น แต่อัตลักษณ์ของความเป็นครูนั้นได้รับการยอมรับจากสังคมมากกว่าความเป็นแม่ค้า การทำงานก็ไม่ต้องขี้อแย่งพื้นที่กันมาก แม้เงินจะน้อยลงกว่าเดิม แต่ต้นทุนในการออกไปทำงานก็น้อยลง แต่ยังมีเครือข่ายทางสังคมเพิ่มมากขึ้น เครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่แล้วก็สามารถเชื่อมสัมพันธ์ให้แน่นหนาได้มากขึ้น ทำให้มีสมาชิกที่พึ่งพิงในยามที่พบเจอวิกฤติของชีวิตได้มากกว่าที่จะหวังพึ่งพิงสามีในสมัยก่อน

“เงินเดือนทุกวันนี้จะให้พอกก็ไม่พอหรอก แต่เราก็อดทน เงินเดือน 7-8 แสน (ประมาณสามพันบาท) ออกมาไม่ถึงสองอาทิตย์ก็ใช้หมด จากนั้นก็ยืมตั้งค์เพื่อนที่ทำงาน ทีละแสน เดือนที่แล้วยืมไป 4 แสน พอเงินเดือนออกก็รีบคืนเขา วันหลังเรายืมอีกก็ง่าย หมุนไปหมุนมาอย่างนี้ เงินเราก็ไม่ขาดมือ ได้เงินมาก็จ่ายค่าไฟ ลูกก็แบมือขอค่าโน่นค่านี่ ก็ต้องควักจ่ายให้ ขนาดประหยัดกินยังไม่พอ ไม่ถึงสิบวันก็หมด ยังดีที่เพื่อนเราเข้าใจยืมเมื่อไหร่ได้เมื่อนั้น ไม่มีเดือนไหนไม่มีหนี้เลย (หัวเราะ) แต่เดือนก่อนนี้ไม่ได้คืนเงินเขาเป็นหนี้เขาอยู่ เพราะเกิดอุบัติเหตุ รถเครื่องล้ม ไปเอ็กซ์เรย์หมดไป 2 แสนหก (หนึ่งพันบาท) พี่ตกใจมาก วันต่อมาจ่ายค่ายาอีก ตกลงหมดไป 5 แสนกว่า (ประมาณสองพันบาท) เงินก็หมด หนี้ก็ไม่ได้ใช้เพราะกลัวไม่มีตั้งค์ซื้อกับข้าว แต่พี่คนนั้นเขาก็ไม่ว่าอะไรเพราะเขารู้ว่าเรามีปัญหา เขาก็ผ่อนผันให้ แต่สิ้นเดือนนี้ก็ต้องไปคืนเขาแน่นอน”

จากเมื่อก่อนที่สามีไม่เคยให้ออกไปไหนเลยนอกจากขายของ มินฮากลับมาหัวเราะได้อีกครั้งเนื่องจากเธอกล่าวว่าปัจจุบันสภาพจิตใจของเธอดีขึ้นกว่าเดิม จากการได้ออกไปทำงานมีสังคม โดยเฉพาะมีกลุ่มครูด้วยกัน คอยถามไถ่สารทุกข์สุกดิบ คอยให้กำลังใจเวลาท้อแท้ และยังให้ยืมเงินในช่วงที่มีรายจ่ายในเรื่องการเรียนของลูก หรือแม่แต่ในภาวะคับขัน อย่างเช่นตอนที่เธอประสบอุบัติเหตุจากรถเครื่อง จนต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลเป็นเงินเดือนทั้งเดือน ซึ่งถ้าเป็นเมื่อก่อน

เธอคงไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใคร แต่เดี๋ยวนี้เธอสามารถเบิกจากที่ทำงานก่อนได้ แม้จะยังมีคนถามถึงนมสัมพันธ์ของเธอ แต่ที่มินฮาก็ไม่คิดจะกลับไปเป็นแม่ค้าอีกแล้ว

“ทุกวันนี้เวลาลงตลาด (กลับไปซื้อของที่ตลาดข้างคืน) เขายังถามอยู่เลยว่าทำไมถึงเลิกขายนมสัมพันธ์ บางคนก็ทักว่า “เดี๋ยวนี้สวยขึ้นนะ มิน่าถึงเลิกขายนมสัมพันธ์” หรือบางคนก็บอกว่า “ได้เป็นครูแล้วเลิกขายนมสัมพันธ์” ส่วนขาประจำเก่าก็จะทักว่า “เมื่อไหร่จะกลับมาขายอีก ไม่อยากกินกับเจ้าอื่นเพราะมันไม่อร่อยเท่าพี่”

ตอนนี้เธอสามารถจ่ายค่าเรียนพิเศษในคอร์สภาษาอังกฤษในลูกของเธอ และชื่อของกินดี ๆ ผลไม้ น้ำหวาน ที่ลูก ๆ อยากกินกลับมาบ้านหลังเลิกงาน ทำให้ความรักความอบอุ่นในบ้านกลับมา นอกจากนี้ การเป็นแม่หม้ายของเธอ ทำให้ชีวิตของเธอแตกต่างไปจากเดิมมากมาย เพราะเธอไม่มีภาระต้องดูแล แต่ที่มินฮายังฝืนฝืนถึงการมีครอบครัวอีกครั้ง คือการได้แต่งงาน เพราะทุกครั้งที่ถูกคุยกับเธอจะต้องมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความรัก แฟนเก่าสมัยยังไม่เจอกับเทียน หรือไม่ก็เป็นเรื่องของผู้ชายที่กำลังมาจีบเธอ การได้มาเป็นครูอีกครั้งทำให้ชีวิตเธอมีอิสระ การมีความสุขทำให้เธอดูสวยขึ้น แต่ผู้ชายที่เข้ามาจีบเธอตอนนี้ส่วนใหญ่จะมีเมียแล้ว ทำให้เธอรู้สึกไม่ดี แต่เธอก็ยังหวังว่าสักวันจะมีคนที่ดี และรักเธอจริง ๆ เข้ามา เพื่อดูแลเธอและลูก ๆ มาเป็นเพื่อนคู่คิดในยามแก่เฒ่า

ความอยากมีครอบครัวที่สมบูรณ์แบบกับผู้ชายในฝันสักคนของที่มินฮา สะท้อนถึงความโหยหาในสิ่งที่เธอไม่เคยได้พบมาชั่วชีวิต เพราะผู้ชายในชีวิตเธอ ไม่ว่าจะเป็นพ่อ หรือว่าเทียน ผู้เป็นสามี ล้วนแล้วแต่เป็นภาระให้เธอต้องคอยดูแลทั้งสิ้น ไม่เคยมีผู้ชายคนไหนเข้ามาเพื่อดูแลปกป้องเธอจริง ๆ เลยสักครั้ง ดังนั้น หากมองในอีกแง่หนึ่ง การที่ที่มินฮาอยากมีครอบครัวอีกครั้ง อาจไม่ได้หมายถึงว่าเธอต้องการมีอำนาจเพื่อให้ชายที่รักมาดูแล แต่เธอเพียงอยากเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์ มีครอบครัวที่ประกอบไปด้วยเธอ สามีและลูก ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะแลกมาด้วยความเหนื่อยยากของเธอเพียงใดก็ตาม เนื่องจากคำสอนของขงจื้อนั้นปัจเจกมีคุณค่าน้อยมาก “มนุษย์จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อได้สัมพันธ์กับผู้อื่น และปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามความสัมพันธ์นั้น” (สุวรรณา สถาอนันต์, 2533:16) ดังนั้น ที่มินฮาจึงไม่อาจมีตำแหน่งแห่งที่เพียงความเป็นผู้หญิง และแม่เท่านั้น เธอจึงยังฝืนหาตำแหน่งแห่งที่ของความเป็นเมียที่จะมาเติมเต็มให้ชีวิตเธอสมบูรณ์ขึ้นมาด้วย

4.2.2 พี่มาย: เสาหลักด้านการค้า แต่ไม่ใช่ผู้ตัดสินใจหลักของบ้าน

ความสัมพันธ์ในครอบครัวของที่มินฮาแตกต่างจากพี่มายในการค้าขาย เนื่องจากพี่พร สามีชาวลาวของพี่มายนั้นคอยดูแลช่วยเหลือเธอทุกอย่าง

“เรื่องค้าขายนี้ไม่เคยปรึกษาพ่อเลย เพราะว่าการขายของเนี่ย เขามีหน้าที่ช่วยเราอยู่แล้ว จะถามแค่ว่า “วันนี้จะทำอะไรขาย” ถ้าพี่จะทำข้าวปุ้น แล้วก็เพิ่มหมี่กระตือด้วย เสร็จ เขาก็จะช่วย ตามนั้น เช่น ไปซื้อผักมาล้าง มาชอย แล้วก็จัดถ้วยจัดชาม ล้างถ้วยล้างชาม ถึง 9-10 โมง ก็จะกลับไปดูบ้านเพื่อช่างมาทำบ้าน เพราะไม่มีใครอยู่บ้าน ส่วนที่จะอยู่ต่อถึงเที่ยง หรือบ่ายโมง หรือ จนขายหมดนั่นแหละ เก็บร้านเสร็จกว่าจะมาถึงบ้านก็บ่ายสองบ่ายสาม”

เวลาที่พี่มายพุดถึงสามีชาวลาวของเธอ โดยเฉพาะในเรื่องการที่เขาช่วยทำงานนั้น เธอจะมีความสุขอยู่ไม่น้อย เพราะในการทำมาหากินของครอบครัว เธอได้ใช้องค์ความรู้แบบ “ผู้หญิง” คือการทำอาหารอย่างเต็มที่ โดยที่สามีเป็นแต่เพียง “ผู้ช่วย” เท่านั้น และเหมือนกับว่าเธอได้เป็นผู้นำ มีตัวตน และมีความสำคัญต่อครอบครัว อย่างไม่รู้ตัว ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้เงินหรือเรื่องในบ้านส่วนใหญ่ ยกเว้นเรื่องค้าขายนั้น พี่มายก็ยังยกให้สามีของเธอเป็นคนตัดสินใจหลักหรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องปรึกษากัน

ทั้งนี้ ครอบครัวของพี่มาย มีความเป็นครอบครัวแบบชาวลาวค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับครอบครัวของกรณีศึกษาคนอื่น ด้วยเหตุที่สามีของเธอเป็นชาวลาวนั่นเอง สิ่งที่แตกต่างกันก็คือ ครอบครัวคนลาวมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของชายหญิง ไม่ได้ชัดเจนมากเท่ากับครอบครัวชาวเวียดนาม ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าพี่พรสามีของเธอสามารถช่วยงานค้าขายของเธอได้ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้มีหน้าที่หลัก แต่การช่วยงานของสามีอาจแบ่งเบาภาระของพี่มายได้ และหลายครั้งเธอก็กล่าวว่าเธอมีอำนาจตัดสินใจในเรื่องการค้าขายแต่เพียงผู้เดียว ส่วนพี่พรเป็นเพียงลูกมือ แต่หากมองให้ลึกกลงกว่านี้แล้ว การตัดสินใจในการใช้เงินส่วนใหญ่ หรือการตัดสินใจในเรื่องเงินจำนวนมาก อย่างเช่นการซื้อรถ การปลูกบ้าน ฯลฯ พี่มายก็ต้องปรึกษากับพี่พรทุกครั้ง และบางเรื่องพี่มายก็คิดว่าเป็นความรู้แบบผู้ชาย อย่างเช่นเรื่องของการออกแบบบ้าน สร้างบ้าน จึงยกให้เป็นหน้าที่ของสามี ส่วนเรื่องทำอาหารเพื่อขายในแต่ละวันนั้น เป็นความรู้แบบผู้หญิง เธอจึงมีอำนาจในการเป็นผู้ตัดสินใจหลัก

4.2.3 พี่เพ็ญผู้มีสวาทแทรกเวียดเข้มแข็งกับอำนาจต่อรองในชีวิตคู่

กรณีความสัมพันธ์ผัวเมียของพี่มายคล้ายกับพี่มินฮาและพี่เฮืองตรงที่ทั้งสามคนไม่เคยคำว่าผู้เป็นสามีเลย ไม่ว่าสามีของพวกเขาจะปฏิบัติตัวอย่างไรก็ตาม แต่กลับให้เกียรติและเคารพตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากพี่เพ็ญ ที่เวลาที่เธอไม่พอใจสามีนั้น เธอก็มักจะด่าว่า และพุดนินทาผัวให้ชาวบ้านร้านตลาดฟังเป็นประจำ

“มีอยู่ช่วงหนึ่งพี่สนุกกับการค้าขายมาก ขายกันจนแท้งลูกเลยนะ เพราะเราทำงานหนัก ที่นี้เราท้องโดยไม่รู้ตัว ตอนนั้นต้องนอนโรงพยาบาลเลยนะ แม่ของพี่เป็นคนไปนอนเฝ้า พอกลับมา

ก็ขายของที่นี่หนักกว่าเคิม ผัวพี่ไม่สนใจเลยนะ เอาแต่กินเหล้าไม่เคยมาดูแลหรอก ขนาดทะเลาะกันอยู่ทุกวัน พี่ก็ไ่มั่นอยู่ทุกวันมันยังไม่ยอมไปเลย”

ผู้หญิงเวียดนามที่เลือกแต่งงานกับคนลาวนั้น อาจเนื่องมาจากภาระความรับผิดชอบหรือธรรมเนียมประเพณีของชาวลาว ที่ยอมให้ผู้ชายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิงหลังแต่งงาน อีกทั้งอำนาจของผู้หญิงยังไม่ได้ถูกลดทอนลงไป รวมทั้งผู้หญิงยังไม่จำเป็นต้องเข้าไปอยู่ในอาณาจักรของฝ่ายชาย จึงไม่ต้องปรับตัวให้เข้ากับแม่สามีและเครือญาติของฝ่ายชาย นอกจากนี้การที่พี่เฟื่องได้อยู่ใกล้ชิดกับเครือญาติของตน ทำให้เธอมีที่พึ่งพาและดูเหมือนจะมีอำนาจในการว่ากล่าวแดงสามีให้ทำตามใจ และเมื่อไม่พอใจ พี่เฟื่องก็ยังสามารถใช้บ้านแม่เป็นที่พักพิงชั่วคราวเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าเวลาขัดแย้งกับสามี กระนั้น เธอก็ยังไม่แยกทางกับสามี ยังคงอยู่ด้วยกันมาจนถึงทุกวันนี้

ในขณะที่ทัศนคติของผู้ชายชาวเวียดนามในลาวนั้น มักจะเลือกแต่งงานกับผู้หญิงชาวเวียดนามด้วยกัน ด้วยค่านิยมที่ว่า ผู้หญิงเวียดนามขยัน คล่องแคล่วว่องไว ผ่านความลำบาก และรู้จักรักลูกรักผัวกว่าผู้หญิงลาว ... แต่ผู้หญิงเวียดนามในลาวมักจะเลือกแต่งงานกับผู้ชายลาวมากกว่า (พุ่มมิม, 2008:364) ซึ่งอาจเป็นเหตุผลในเรื่องความแตกต่างของความเชื่อประเพณี เนื่องจากการแต่งงานของชาวเวียดนามจะเป็นแบบปิตุพงศ์ (patrilocal residence) หมายถึงหลังแต่งงานฝ่ายหญิงจะต้องย้ายกลายเป็นคนในตระกูลของฝ่ายชาย ลูกชายต้องเป็นผู้รับหน้าที่ไหว้บรรพบุรุษโดยเฉพาะลูกชายคนโตของตระกูล ซึ่งผู้เป็นสะใภ้คนโตก็จะมีอำนาจไปด้วย หรืออีกเหตุผลหนึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ผู้หญิงลาวไม่ได้ถูกลูกฝังให้เสียสละเพื่อครอบครัวของฝ่ายชายเท่ากับผู้หญิงเวียดนาม เพราะประเพณีการแต่งงานแบบลาวนั้น ส่วนมากจะเป็นแบบมาตุพงศ์ (matrilocal residence) คือผู้ชายจะต้องย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวของฝ่ายหญิง หรือถึงแม้จะเป็นแบบปิตุพงศ์ (patrilocal residence) แต่ก็ไม่ได้มีการตัดขาดจากเครือญาติของทั้งสองฝ่าย (ณรงค์ศักดิ์ ชัยราช, 2550:149) แต่ในยุคปัจจุบัน หลังจากแต่งงานกันแล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนเวียดนามหรือลาว นิยมแยกบ้านออกไปอยู่ต่างหาก ซึ่งก็เป็นการตัดปัญหาเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างกันได้ระดับหนึ่ง แต่ถึงอย่างไรผู้หญิงเวียดนามก็ยังคงใช้กรอบอุดมการณ์ครอบครัวแบบขงจื้อเป็นหลัก นำหน้าในการดำเนินชีวิตและจัดความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่เช่นเคิม ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามพื้นที่ (space/location) และเวลา (time)

4.2.4 เพศวิถีแบบชาวเวียดนามอพยพ: ชีวิตคู่ ฟ้ากำหนด

ชาวเวียดนามมีความเชื่อเรื่องโชคชะตาฟ้าลิขิต แม้จะต่อสู้ในการทำมาหากินอย่างเข้มแข็งไม่รอฟ้ารอฝน แต่กับเรื่องเพศวิถี โดยเฉพาะชีวิตคู่สามีภรรยา นั้น ชาวเวียดนามกลับมองว่าเป็นเรื่องที่

“สวรรค์กำหนด” มาแล้ว ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้ ต้องอดทนเพื่อให้ครอบครัวสมบูรณ์เท่านั้น ผู้หญิงเวียดนามอพยพต่างก็เชื่อเช่นนี้ จึงไม่น่าแปลกใจที่พมินฮาใช้ความเชื่อดังกล่าวต่อรองกับตัวเองในการที่อยากจะเลิกกับสามี และสามารถทนอยู่กับสามีติดการพนันได้จนกระทั่งเขาเสียชีวิตไปเอง เธอกล่าวว่า

“ในเมื่อผมไม่ยอมทำงานพี่ก็ต้องออกมาดิ้นรนทำมาหากิน ความจริงพี่ก็เบื่อผมมากนะ แต่มันเลิกไม่ได้สักที เพราะจะชั่วจะดีก็ผมเรา เรามีหน้าที่ต้องดูแล ที่จริงแล้วมันเป็นเรื่องของเวรกรรม เหมือนเป็นคู่เวรคู่กรรม ต้องอดทนที่ฟ้าสร้างกันมาแบบนี้ ชาติก่อนที่คงเป็นหนี้เขามั่ง ชาติกี่เลยต้องใช้กรรมกันไป”

ปัจจุบัน สามีของพมินฮาเสียชีวิตไปแล้ว เธอเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ดูแลลูกให้ได้รับความเป็นอยู่ที่ดีได้จากเงินเดือนครูเล็กน้อยของเธอ ทุกวันนี้ ผู้ที่เธอพึ่งพิงคือเครือข่ายผู้หญิงเวียดนามด้วยกันและเครือข่ายผู้หญิงในที่ทำงานของเธอ ทว่า เธอก็ยังใฝ่ฝันที่จะได้เจอ “ผู้ชายที่ดี”

“อยู่คนเดียวบางทีเราก็กังเหงา นะ คิดว่าเราจะเอาชีวิตรอดยังไง จะดูแลลูกยังไง บางทีก็เหนื่อย อยากมีผู้ชายดี ๆ สักคนมาดูแลเรา ให้ความอบอุ่นเรา หาเลี้ยงเราได้ เราจะ ได้มีเขาเป็นหลักให้พึ่งพิง”

กรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่วางกรอบว่าผู้หญิงต้องได้รับการดูแลจากผู้ชาย ทั้งที่เป็นพ่อและที่เป็นสามีทั้งในเรื่องเศรษฐกิจและทางจิตใจยังคงครอบความคิดของพมินฮาอยู่ แม้ประสบการณ์เรื่องชีวิตคู่ที่ผ่านมาของเธอจะเป็นชีวิตคู่ที่เธอยอมรับว่าทุกข์มาก แต่เธอก็ยังคงคาดหวังว่าเธอจะได้เจอกับ “ผู้ชายที่ดี” และ “สวรรค์” จะประทานผู้ชายที่ดีมาให้เธอในสักวัน

แต่หากจะมองไปถึงการตัดสินใจเลือกคู่ครองผู้หญิงเวียดนามอพยพแล้วนั้น เราจะเห็นว่าอัตลักษณ์ผู้ชายที่ได้รับการยอมรับในสังคมแบบเวียดนามที่ได้รับอิทธิพลจากกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อยังมีผลอยู่มาก เช่น กรณีของพี่เฮือง ลุงฟุค สามีพี่เฮืองเล่าให้ฟังถึงตอนที่พบรักกันว่า

“ลุงกำลังทำงานเป็นหัวหน้าขบวนของสมาคมเวียดนามบ้านฝาย เธอก็ยังเป็นสาวและเข้าเป็นสมาชิกของขบวนหญิง อย่างว่าแหละนะ โชคชะตา แข่งรถแข่งราแข่งอะไรก็แข่งได้ แข่งบุญวาสนามันแข่งยาก ถ้าไม่เชื่อลองถามเจ้าตัวคูก็ได้ มีผู้ชายถึง 3 คน มาสู่ขอนะ มีแต่คนร่ำรวยทั้งนั้น แต่วาสนาทำไมพอมายู่บ้านฝาย มาเจอลุงแล้ว เข้ากับกันยังไงไม่รู้ เพราะเราก็ไม่ได้ทำงานอะไร แค่เป็นหัวหน้าสมาคมเท่านั้น พอมีฐานะอะไรเกี่ยวกับขบวนเราก็ไปเรียกตัวมาช่วยงานออกแรงงาน เพราะเมื่อก่อนปลดปล่อยใหม่ ๆ ทุกคนต้องออกแรงงานนะ ก็ค่อย ๆ สนับสนุนกันไปเรื่อย ๆ เมื่อก่อนเมียลุงเขาสอนหนังสือนะ”

การเลือกสามีของผู้หญิงเวียดนาม อาจจะมองจากบทบาทในพื้นที่สาธารณะของผู้ชาย ผู้ชายคนไหนที่ได้เป็นในระดับหัวหน้าของกลุ่มหรือองค์กรสาธารณะประโยชน์หรือองค์กรชุมชน ก็ถือว่าเป็นผู้ชายที่ดี นำเลือกมาเป็นสามี โดยที่จริง ๆ แล้ว ผู้ชายคนนั้นอาจจะไม่ใช่คนที่สามารถทำ มาหากินหาเลี้ยงครอบครัวได้เลยก็ได้

พื้นที่ในการพบคู่ครองของคนเวียดนาม เช่น พี่เลี้ยงกับลุงฟุก คือพื้นที่ทำงานเพื่อรัฐชาติ เวียดนาม เพื่อกลุ่มคนชาติพันธุ์เดียวกัน คือทำงานเพื่อสมาคมคนหนุ่มของเวียดนาม ผู้ชายจึงได้ แสดงบทบาทในการเป็นผู้ดูแลในระดับสาธารณะ ซึ่งเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของ “ผู้ชายที่ดี” ใน แบบเวียดนาม

นอกจากนี้แล้ว พื้นที่ตลาดก็ยังคงเป็นพื้นที่ในการพบรักและเลือกคู่ครองของผู้หญิง เวียดนามด้วย เช่น กรณีพี่เฟื่องที่พบรักกับสามีคนปัจจุบัน ซึ่งเป็นชายชาวลาวที่รับจ้างเงินของในตลาด แม้เขาจะเป็นพ่อหม้ายลูกติด ซึ่งหมายถึงปากท้องที่ต้องเพิ่มเข้ามาในบ้าน แต่พี่เฟื่องก็เลือกที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกับเขา เพราะเขายอมรับเงื่อนไขในการที่ดูแลลูกติดของเธอจากสามีเก่า ถึงแม้ว่าเธอ เข้าจริง ๆ แล้วเขาจะเลี้ยงดูเฉพาะลูกสองคนที่เกิดจากเขาก็ตาม และเขายังยอมเข้ามาอยู่ร่วมบ้านกับ เธอและใกล้ชิดกับฝ่ายเครือญาติของเธอด้วย

“เขาไม่เคยให้เงินพี่หรืออก แต่เขาเลี้ยงลูก เวลาที่หาไม่ได้ เขาก็ยังเลี้ยงลูกได้ แต่พี่ก็ยังม่ แม่ เวลาลำบากก็ไปพึ่งแม่ เอลูกไปกินข้าวบ้านแม่ได้”

แม้ว่าเทียบกับคนอื่น ๆ แล้ว แดง สามีพี่เฟื่องจะไม่ได้พึ่งพิงหรือเป็นภาระให้พี่เฟื่องมาก เหมือนอย่างเทียน สามีที่ตายไปแล้วของพี่มินฮา แต่พี่เฟื่องก็กลัวที่จะบ่นว่าหรือต่อรองกับสามี มากกว่ากรณีศึกษาคนอื่น ๆ อาจเพราะประสบการณ์การมีคู่เมื่อ 2 ครั้งก่อนหน้านี้ ที่เธอต้องทนทุกข์ กับสามีขี้เหล้า คนแรกเสียชีวิตเพราะโรคตับแข็ง ส่วนคนที่สองที่ขี้เหล้าไม่แพ้คนแรกนั้น เธอ ตัดสินใจจบความสัมพันธ์กับเขาและเลี้ยงลูกเอง เพราะเขาไม่สามารถช่วยเหลืออะไรครอบครัวได้ พี่เฟื่องจะให้เชื่อมโยงกับสาเหตุของตัวเองอย่างแนบแน่นและรู้สึกมั่นคงกับความสัมพันธ์ ในเครือญาติตนเองมากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างสามี และการที่มีเครือญาติอยู่ด้วยอย่างใกล้ชิด ซึ่งแตกต่างจากผู้หญิงเวียดนามอพยพคนอื่น ๆ ที่มักจะอยู่แบบครอบครัวเดี่ยวหรือไม่ก็ไปอยู่ใน บ้านฝ่ายชาย ทำให้พี่เฟื่องมีอำนาจในการที่จะตัดสินใจในเรื่องชีวิตคู่ มากกว่าที่จะตกอยู่ในภาวะจำ ยอมเหมือนอีกหลาย ๆ คน

เนื่องจากการจัดแบ่งชนชั้นทางสังคมตามแนวทางของลัทธิขงจื้อนั้น แม้ว่าจะไม่ใช่การ แบ่งอย่างเด่นชัดเป็นทางการ ผู้ที่จะได้รับเกียรติอันดีสูงสุดได้แก่ ผู้คงแก่เรียน (ผู้มีความรู้) ชาวนา กรรมกร และสุดท้ายคือพ่อ/แม่ค้า เรื่องเศรษฐกิจการค้า และการทำให้ชาติมั่งคั่งมีความสำคัญน้อยกว่าความประพฤติที่มีคุณธรรม (นิติภูมิ นวรัตน์, 2549:81) ในความเชื่อแบบนี้ การค้าจึงถือว่าเป็น

เรื่องของคนที่คอยคุณธรรม ดังนั้น แม่บพาทค้าขายของผู้หญิง เป็นที่มาของรายได้หลักที่ใช้จ่ายภายในครัวเรือน แทนที่พวกเขาจะมองว่าเธอสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีอำนาจทั้งในพื้นที่ครัวเรือนและพื้นที่อื่น ๆ และใช้อำนาจทางเศรษฐกิจนั้นต่อรอง หรือถึงขนาดแยกทางจากสามีที่ไม่ดีกับตน แต่สำหรับผู้หญิงเวียงจันทน์แล้ว การมีอำนาจของเธอจะไม่มีวันสมบูรณ์ขึ้นมาได้ ถ้าเธอไม่ได้ทำหน้าที่เมียและแม่ที่ต้องรับบทบาททั้งในและนอกบ้านในเวลาเดียวกัน เพราะมันเป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่งของลูกผู้หญิงอย่างพวกเขา

4.3 รัฐชาติ ทุน กับภาวะที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิงเวียงจันทน์แห่งชุมชนหนองจันทน์

4.3.1 นโยบายพัฒนาตัวเมืองเวียงจันทน์: ปรับภูมิทัศน์ให้งามตาแต่สร้างปัญหาให้กับคนจน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมของลาว ปี ค.ศ. 2006-2010 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาตัวเมืองโดยมุ่งเน้นการสนองน้ำใช้ให้แก่ภาคอุตสาหกรรม และตัวเมือง พัฒนาเขตตัวเมืองใหม่ รวมทั้งประสานสมทบกับการพัฒนาตัวเมืองใหม่ และการดูแลความสะอาดในเขตตัวเมืองที่มีอยู่แล้ว แก้ไขปัญหาอาคารต่าง ๆ ที่ไม่มีความปลอดภัย พัฒนาการคมนาคมในตัวเมืองตามทิศทางที่ทันสมัย และแก้ไขปัญหามลพิษตามท้องถนนในตัวเมืองใหญ่ โดยเฉพาะนครหลวงเวียงจันทน์ เอาใจใส่งานด้านจราจร จัดเส้นทางไฟสัญญาณ ป้ายจราจรตามถนนสายต่าง ๆ เพื่อรับประกันมิให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเนื่องจากการเกิดอุบัติเหตุ (คณะกรรมการวางแผนพัฒนาแห่งชาติลาว, 2006:82)

ขณะนี้ โครงการพัฒนาตัวเมืองเวียงจันทน์ระยะแรก และระยะที่สอง ได้สำเร็จลุล่วงแล้ว รวมไปถึงโครงการสิ่งแวดล้อมในตัวเมือง โครงการกำจัดขยะ โครงการก่อสร้าง และขยายระบบน้ำประปา จัดตั้งองค์กรพัฒนาและบริหารตัวเมืองเวียงจันทน์ ระบบเส้นทางระดับต่าง ๆ มีการพัฒนา และขยายออกไป ระบบท่อระบายน้ำ และลำคลองที่เชื่อมต่อกัน ได้ถูกสร้างและปรับปรุงสวนสาธารณะเกิดขึ้นหลายแห่ง สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้นครหลวงเวียงจันทน์เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าใหม่ ซึ่งการย้ายชุมชนหนองจันทน์ออกไปอยู่ที่ใหม่ ก็เพื่อทำตามแผนงานการบูรณะหนองบึงทั่วนครหลวงเวียงจันทน์ และมีมาตรการชดเชยให้ผู้ที่ย้ายออกไป ได้แก่ การจัดสรรกรรมสิทธิ์ที่ดินใหม่ให้แก่ครัวเรือนและมีการจ่ายค่าชดเชยให้

แม้การดำเนินโครงการของรัฐชาติลาวจะดำเนินไปได้ลุล่วง ชาวบ้านย้ายเข้าไปอยู่ในพื้นที่ชุมชนแห่งใหม่ ทว่าการโยกย้ายครั้งนี้ ยังเป็นการย้ายเอาชาวบ้านทั้งลาวและเชื้อสายเวียงจันทน์และอื่น ๆ ย้ายถิ่นที่อาศัยใน “สลัมหนองจันทน์” ออกไปเป็นคนชายขอบของเมือง ที่เข้าถึงแหล่งทำมาหากินได้ยากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะแต่เดิม ชาวบ้านหนองจันทน์มีแหล่งอาหารตามธรรมชาติ คือพืชผัก

และสัตว์น้ำในบึงหนองจัน แต่เมื่อย้ายไปในที่ใหม่ แหล่งอาหารตามธรรมชาติเช่นนี้ไม่มีเลย และยังห่างไกลสถานที่ซื้อหาสินค้าและบริการอย่าง “ตลาด” อีกด้วย ในที่นี้ไม่นับรวมตลาดใหม่หน้าชุมชนที่เพิ่งก่อสร้างแล้วเสร็จภายหลังการย้ายชุมชน 9 ปี ซึ่งขณะนี้โซนอุตสาหกรรมก็มีคนมาเช่าร้านประปราย ส่วนโซนอาหารสดเพิ่งเริ่มมีชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงมาขายของป่า และผักเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนชาวบ้านในชุมชนจัดสรรใหม่เองนั้นเข้ามาจับจองพื้นที่ค้าขายน้อยมาก หรือแม้แต่ที่ตัวเองที่ตอนนี้ไม่ได้ออกไปขายของในเมืองแล้ว พอถูกผู้ศึกษาถามถึงความคิดที่จะไปขายของในตลาดใหม่นั้นเธอบอกว่า

“โ๊ย ไม้กล้าไปขายหรอกที่ตลาดใหม่นะ กลัวไม่มีทุนสู้กับเขา ส่วนใหญ่แม่ค้าเป็นพวกจากหมู่บ้าน เวียงคำ จำปา ข้างในซอยโน้น (ซึ่งเข้าไปที่หมู่บ้านลึกเข้าไปในป่า) เข้าไปตาดมุนในพวกในป่าโน้น เขาขุดหาหน่อไม้ แล้วเอามาขาย (ไม่ได้ลงทุนมาก) แต่พวกแม่ค้าที่นี้เขาก็บ่นกันทั้งนั้นแหละ มีแต่มองกันไปมองกันมา ไม่มีใครซื้อใคร เพราะคนแถวนี้ไม่มีเงินกันหรอก พวกที่มีเงินเขาก็ไปขายของในเมืองกัน พอกลับบ้านก็ซื้อของเข้ามาด้วย ขนาดที่ขายของหน้าบ้านยังไม่มีใครซื้อเลย มีแต่หลานเอาไปกินหมด อีกอย่างถึงเดี๋ยวนี้อาจมีตลาดอยู่ใกล้ก็ไม่เท่าไร เพราะจะว่าไปแล้วที่นี้มันไม่ค่อยมีอะไร มีแต่ของป่ากินไม่เป็น อาหารก็ไม่สด ไม่หลากหลายเหมือนอยู่ชวดินนาน ๆ เราออกไปครั้งหนึ่งก็ยิ่งคิดว่า”

คำตอบของพี่เสียงบ่งบอกให้เห็นถึงความขัดแย้งในตัวเองของเธอ ที่เหมือนจะยังคุ้นชินกับความเป็นเมืองและการเป็นชาวชวดินมากกว่าถึงแม้ว่าจะอยู่ในชุมชนใหม่มาเกือบสิบปีแล้ว เพราะการเอ่ยถึงอาหารที่ไม่มีอัตลักษณ์ของความเป็นเมือง อย่างหน่อไม้ ที่เป็นของป่า และชาวบ้านที่ขุดมาขายก็มีแต่ “โทบ้านนอก” นั้น ยังสะท้อนถึงความแปลกแยกของเธอกับพื้นที่รอบ ๆ บ้านใหม่ ในขณะที่เธอเลือกที่จะละทิ้งอัตลักษณ์ของความเป็นเมือง แต่เธอก็ยังคงต้องการเดินทางเข้าไปจับจ่ายซื้อหาอาหารในตลาดชวดินที่เธอคุ้นเคยอยู่เช่นเดิม ถึงแม้เธอจะกล่าวว่า “จะว่าไปแล้วชวดินนะ ไปก็ไม่มีอะไรแล้ว เพราะคนที่สนิทกันเขาก็แยกย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้ว เราออกไปก็ได้แต่ดมมันก็มีแค่นั้นองน้ำ ชุมชนก็ไม่มีแล้ว แต่ก็ยังอยากออกไป”

การผูกพันกับ “บ้านเก่า” โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดชวดิน ที่ชาวบ้านหนองจัน โดยเฉพาะผู้หญิงมีความเชื่อมโยงแนบแน่นอยู่กับชีวิตประจำวัน ทั้งในเชิงการซื้อหาสินค้าอาหารมารับประทานในบ้าน และที่สำคัญคือเป็นแหล่งทำมาหากินของผู้หญิงวัยชราในชุมชน ในฐานะแม่ค้าผู้หารายได้หลักให้กับครอบครัว และผู้ชาย ที่แม้จะไม่ได้รับหน้าที่หลัก แต่การอยู่ใกล้ตลาด ก็เท่ากับอยู่ใกล้กับแหล่งงานที่จะเกิดการจ้างงานรายวัน อีกทั้งการเดินทางเข้าเมืองสะดวกกว่าที่ใหม่ที่ย้ายไป พี่เสียงผู้เลือกที่จะ “หยุด” ยื้อแย่งพื้นที่ในตลาดชวดิน และมาใช้พื้นที่ใหม่ในการทำมาหากิน คือขายของชำที่บ้านของตัวเองในชุมชน กล่าวให้ฟังว่า

“ย้ายมาที่ใหม่ มีที่ มีบ้านก็จริง แต่ทำมาหากินยากมาก บ้านก็ต้องมาสร้างใหม่ เป็นหนี้ เป็นสินอีก เมื่อก่อนที่ขายน้ำเต้าหู้ใส่ถุงเดินขาย หมาเรื่อก็กลับบ้านมาเย็บผ้าต่อได้ แต่พอย้ายมา ย้ายใหม่ ๆ มีรถประจำทางออกไปตอนเช้าแค่รอบเดียวตอนเจ็ด โมง รอบกลับก็ต้องรอตอนหนึ่งทุ่ม ที่ทำอะไรไม่ได้เลย ค่ารถก็แพง จะรับผ้ามาเย็บที่ก็เดินไปไม่ได้แล้ว ถ้าต้องนั่งรถไปกลับ ค่าแรงก็หมดแล้ว เหมือนไม่ได้อะไรเลย พี่คิดถึงที่เดิมที่หนองจั่น ทำมาหากินสะดวก เราเดินไปเดินมา ตลาดกับบ้าน ไม่มีเงินมากเราก็อยู่ได้”

นอกจากพี่เอื้องจะได้รับผลกระทบจากการโยกย้ายชุมชนแล้ว สามียของเธอ ลุงฟุค ก็ไม่สามารถทำงานได้ ดังนั้น ภาระในการหาเลี้ยงครอบครัวจึงตกเป็นของเธอทั้งหมด พี่เอื้องบอกว่าเธอก็อยากจะทำของที่ตลาดต่อไป แต่เนื่องจากเธอไม่มีแผงในตลาด ทำให้ไม่สามารถเปียแซร์จากเครื่องขายผู้หญิงที่เป็นแม่ค้าในตลาดได้และยังไม่สามารถเข้าถึงเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ อีกทั้งมีหนี้สินจากการสร้างบ้านบนพื้นที่ชุมชนใหม่นี้มากอยู่แล้ว ถ้าจะกู้เงินกู้ดอกเบี้ยสูงมาลงทุน มันก็จะยิ่งทำให้เธอต้องลำบากมากขึ้น เธอจึงปรับตัว ยอมรับ “ความเป็นคนบ้านนอก” ยอมรับความเป็นคนของชุมชนใหม่ ถึงแม้บางครั้งอาจยังรู้สึกแปลกแยกอยู่บ้าง และพี่เอื้องยังเลือกใช้ช่องว่างทางการตลาดที่เกิดขึ้นจากการย้ายชุมชนให้เป็นประโยชน์ คือทำร้านตัวเองให้เป็นร้านขายของชำ นำของจากตลาดมาขายในพื้นที่ชุมชน (เช่นเดียวกับพี่มินฮาในช่วงแรก) ซึ่งอย่างน้อยก็ทำให้เธอมีรายได้ เพราะผู้หญิงเวียดนามอพยพและชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชน ต่างก็ประสบปัญหาในการเดินทางไปตลาด ดังนั้น ถ้าจะซื้อของเล็ก ๆ น้อย ๆ ใช้สอยในชีวิตประจำวัน การซื้อจากร้านพี่เอื้องก็ดูจะ “คุ้มค่า” กว่าออกไปตลาดที่อยู่ห่างไกล แต่ลูกค้าของเธอก็เป็นเพียงส่วนน้อย เนื่องจากคนที่ไม่สามารถเดินทางเข้าเมืองนั้นก็มักจะยากจน ไม่มีรายได้ และไม่มีเงินมาซื้อของจากร้านของเธอเท่าไรนัก

กรณีของพี่เอื้องสะท้อนให้เห็นว่าแม้เธอจะยอมจำนนต่อการขี้อแย้งพื้นที่ในตลาดเดิม อันเป็นพื้นที่ที่เธอมีความผูกพัน มีความทรงจำ และประกอบสร้างตัวตนผ่านประสบการณ์ชีวิตในพื้นที่ตลาดมายาวนาน แต่ด้วยชีวิตที่ต้องดำรงอยู่ต่อไปและเพื่อการเลี้ยงดูครอบครัว พี่เอื้องเลือกที่จะสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ และประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองบนพื้นที่ใหม่แทน โดยใช้องค์ความรู้เดิมที่เธอถนัดคือองค์ความรู้ในการค้าขายมาใช้ในการดำรงชีพ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้สร้างรายได้เพียงพอให้เธอและครอบครัวก็ตาม

ไม่เพียงแต่สามียของพี่เอื้องเท่านั้นที่ตกงานหลังจากถูกโยกย้ายชุมชนออกไป แต่ผู้ชายในชุมชนจำนวนมากก็ตกงานเช่นกัน เพราะห่างไกลจากพื้นที่ทำมาหากินเดิม ๆ ของตนเอง ประกอบกับ “ความเป็นชาย” ตามกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่ได้รับการสืบทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวชาวเวียดนาม ทำให้ผู้ชายในฐานะหัวหน้าครอบครัว ไม่ได้มีความรับผิดชอบในเรื่องการดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว เพราะหน้าที่ของผู้ชาย

จะต้องรับใช้ดูแลเรื่องของสาธารณะ ดังนั้น สามีนางกรณศึกษาหลายคน เมื่อแต่งงานแล้วก็ไม่ได้รันงานใหม่ บางคนก็เบนเข็มไปเป็นอาสาสมัครดูแลชุมชนเสียเลย ดังเช่น เทียน สามีนางพินินสา จึงทำให้ภาระในการดูแลครอบครัวตกอยู่ที่ผู้หญิงทั้งหมด

ดังนั้น ผลกระทบจากการ โยกย้ายในครั้งนี้ จึงตกอยู่ที่ผู้หญิงเวียดนามในชุมชนนี้เป็นหลัก เพราะไม่ว่าสถานการณ์จะเป็นเช่นไร แต่เธอก็ยังต้องแสดงอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงเวียดนามที่อดทน มัธยัสถ์ ขยัน ยึดครอบครัวเป็นศูนย์กลาง จงรักภักดีและทำทุกวิถีทางเพื่อให้สามีมีความสุขและครอบครัวอบอุ่น เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคมชาวเวียดนามย้ายถิ่นที่เธออาศัยอยู่ ที่สำคัญที่สุดคือการยอมรับและภาคภูมิใจในตนเองที่เป็น “ผู้หญิงเวียดนามที่ดี” ตามกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่ถูกติดตั้งในระบบคิดของพวกเธอ

อย่างไรก็ตาม การ โยกย้ายครั้งนี้ก็ไม่สามารถที่จะ “กำจัด” แม่ค้าผู้หญิงเวียดนามย้ายถิ่นออกไปจากพื้นที่ตลาดข้าวคืนได้ เพราะผู้หญิงที่เป็นแม่ค้าเหล่านี้ มีประสบการณ์ ความทรงจำ และอัตลักษณ์ที่เชื่อมโยงอยู่กับตลาดอย่างแนบแน่น ทำให้เป็นการยากที่พวกเธอจะเลิกค้าขายที่นี้ พวกเธอจึงต้องรองเพื่อแย่งพื้นที่ที่จะได้แสดงอัตลักษณ์ความเป็น “แม่ค้า” และ “ผู้หญิงเวียดนาม” ผ่านการค้าขาย โดยใช้องค์ความรู้แบบผู้หญิงเวียดนาม ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเก่งเรื่องค้าขาย รวมไปถึงองค์ความรู้แบบ “ผู้หญิง” อื่น ๆ เช่น การทำอาหาร การเย็บผ้า ซึ่งพื้นที่ตลาด เป็นพื้นที่ที่เธอจะได้ใช้องค์ความรู้เหล่านี้ในการหารายได้ให้กับครอบครัว เป็นการใช้องค์ความรู้ที่ผู้ชายไม่สามารถจะสู้กับพวกเธอได้ และองค์ความรู้เหล่านี้เองที่ทำให้เธอได้มีสถานะที่สำคัญในครอบครัวขึ้นมาบ้าง คือการเป็น “เสาหลัก” ให้กับครอบครัว เรื่องความเป็นคนเก่งด้านทำมาหากินของผู้หญิงเวียดนามย้ายถิ่นนี้ ชาวลาวที่เป็นแม่ค้าด้วยกันถึงกับออกปากชมว่า

“พวกเวียดนามเขาเก่งเรื่องทำมาหากิน ประการหนึ่งเพราะเขาไม่มีลูกมาก แต่คนลาวเนี่ยจะมีลูกเยอะ บางบ้านมีถึง 6-7 คน เขารู้จักประหยัด ไม่กลัวลำบาก หาบของตระเวนตามที่ต่าง ๆ ได้โดยไม่อาย เขาตื่นแต่เช้าออกไปหาเงิน ข้าวปลาอาหารก็เตรียมไปจากบ้าน แม้แต่น้ำดื่มก็เตรียมไปด้วย วัน ๆ หนึ่งไม่ได้ใช้จ่ายอะไร เก็บเงินอย่างเดียว อย่างนี้สิเขาถึงเรียกว่ามาสร้างเนื้อสร้างตัวจริง ๆ เขาคิดว่าที่เมืองลาวหาเงินง่ายกว่าบ้านเขาซะอีก” (แม่ค้าชาวลาว)

นอกจากนี้แล้ว ตลาดยังเป็นพื้นที่พบปะสังสรรค์ตลอดจนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายคนเวียดนามอพยพ และเครือข่ายแม่ค้าที่มีการช่วยเหลือกันในเรื่องการเงิน เช่น การเล่นแชร์ ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนหรือการปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้กับแม่ค้าที่มีแผงในตลาด เพราะถือว่าการมีแผงในตลาดเป็นการมีตัวตน สามารถติดตามเร่งรัดหนี้สินได้ รวมถึงการพบเจอเครือข่ายที่สามารถจะสร้างงาน เช่น ร้านค้าหรือแม่ค้าคนกลางที่จ้างงานเย็บผ้าให้กับผู้หญิงเวียดนาม ซึ่งก็อยู่ในตลาด อีกทั้งการไปอยู่ไกลตลาดก็ทำให้ต้นทุนในการทำงานหรือค้าขายเพิ่มขึ้น ซึ่งก็ทำให้ผู้หญิงเวียดนามที่เป็น

แรงงานหรือค้าขายต้องลดค่าใช้จ่ายตัวเองหรือทำงานหนักขึ้น เพราะไม่สามารถขึ้นค่าแรงได้ มิฉะนั้น จะไม่สามารถสู้กับแรงงานชาวลาวหรือแรงงานชาวเวียดนามอพยพคนอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้กับตลาดมากกว่าตน ลูกๆ สะท้อนเหตุผลที่ไม่อยากออกไปรับจ้างเหมือนเดิม

“ที่จริงแล้วก็ยังไม่อยากออกไปรับจ้างเหมือนเมื่อตอนอยู่ที่หนองจันทน์นะ แต่มันไม่คุ้มอย่างเราจะได้ค่าจ้างเท่าไรกันเชียว แ่ค่าเดินทางออกไป หักลบกับค่าแรงก็หมดแล้ว ไหนยังจะต้องซื้อข้าวกินอีก เหมือนเหนื่อยฟรีไม่ได้อะไรเลย สู้มาทำงานที่ชุมชนดีกว่า”

ปฏิบัติการของรัฐบาลลาวในการโยกย้ายชุมชนหนองจันทน์ออกไปอยู่ห่างจากตลาดชั่วคราว จึงส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้หญิงเวียดนามในชุมชนนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในแง่ของการบีบให้ผู้ชายตกงาน ทำให้ภาระทางเศรษฐกิจตกอยู่บนบ่าของผู้หญิงเวียดนามอพยพในชุมชนนี้ แต่ในขณะเดียวกัน แทนที่สามีของพวกเธอจะหางานใหม่เพื่อแบ่งเบาภาระหรือช่วยแบ่งเบาในเรื่องงานบ้าน พวกเขากลับเบนเข็มไปหางานสาธารณะที่ได้รับการยอมรับในสังคมเวียดนามอพยพว่าผู้ชายที่ทำงานเหล่านั้นนั้นน่าชื่นชมแทน ทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ภาวะที่เรียกว่า double burden คือเท่ากับต้องทำงานหนักขึ้นทั้งงานในเชิง production และ reproduction และเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคมได้เป็น “ผู้หญิงเวียดนามที่ดี” พวกเธอจึงไม่สามารถบกร่องในหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งได้เลย ในขณะที่สามีของพวกเธอ โดยเฉพาะคนที่มีชาติพันธุ์เวียดนามและผ่านการขัดเกลาทางสังคมมาในครอบครัวแบบเวียดนาม กลับถูกกรอบวัฒนธรรมปีศาจไปโดยแบบขงจื้อยกลอยตัวเหนือปัญหาแตกต่างจากผู้หญิงที่ผูกติดกับ “พื้นที่” ทั้งพื้นที่บ้านที่เป็นพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่ชุมชนและพื้นที่ตลาด ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่มีแต่จะบีบคั้นพวกเธอมากยิ่งขึ้น ในยุคที่รัฐบาลลาวใช้นโยบายทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ

กระนั้น ไม่ว่าตลาดจะเปลี่ยนไปเช่นไรก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยให้ผู้หญิงเวียดนามอพยพมีอำนาจในการตัดสินใจในชีวิตตนเองได้ก็คือเสาหลักของพวกเธอ เช่น พี่เฝื่องที่ตอนนี้หยุดขายของอยู่กับบ้าน เพราะรถที่ใช้เงินขายของเสียและไม่มีเงินซ่อม ทั้งยังมีหนี้สินอีกจำนวนมากที่ต้องใช้ แต่เธอก็มองว่าเธอยังมีทางออกให้กับชีวิตเสมอ เพราะเธออยู่กับเครือญาติของตนเอง และยังมีความสัมพันธ์อันดีกับเสาหลักเวียดนามโพ้นทะเลของพวกเธออีกด้วย

“ถึงไม่ได้เจอกันนาน บางคนไม่เจอหน้าเป็นสิบปีเลยนะ แต่พอเราคือครอบครัวจริง ๆ อย่างตอนไฟไหม้ พอเขาารู้เขาก็ช่วยเลย นี่เพราะเราปลูกฝังกันมาว่าให้รักญาติพี่น้องเรา โชคดีด้วยที่ยังอยู่กับแม่ ถ้าไปอยู่ที่โพ้นทะเลเนากับพ่อ ป่านนี้ก็ไม่รู้จะเป็นยังไง เพราะทางนั้นก็ยังมีแต่ญาติเขาทั้งนั้น เขาจะมาช่วยอะไรเราได้”

ดังนั้น การสืบเสาหลักเวียดนามทางญาติฝ่ายแม่ จึงเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายสนับสนุนทางสังคมให้ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ ให้ยังมีที่พึ่งพิงในยามที่ไม่มีอำนาจต่อรองใน

“พื้นที่ที่ตนเองอาศัย” ความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องที่อยู่ใน “พื้นที่อื่น” นี้เองที่ช่วยให้พวกเขามี “ทางเลือก” หรือ “ทางออก” สำหรับปัญหาของชีวิตได้ การสืบสาวแหกเวียดจึงยังดำเนินต่อไป เพราะพวกเขาต้องการให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานของพวกเขา มีความผูกพันกับเครือญาติและช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างที่พวกเขาได้รับมาแล้ว

4.3.2 ตลาดที่เปลี่ยนไป ในมือของผู้รับสัมปทาน: อัตลักษณ์ใหม่ ไล่อัตลักษณ์เก่า

เนื่องจากเทศบาลนครหลวงเวียงจันทน์มีความต้องการยกระดับและปรับปรุงคุณภาพของบรรดาตลาด โดยเสนอขอความช่วยเหลือจากองค์กรสากลในรูปแบบของการลงทุน การให้สัมปทานหรือเงินกู้จากธนาคาร เนื่องจากรัฐบาลมองว่าร้านค้าภายในตลาด และลานจอดรถเป็นปัญหาที่สมควรจะได้รับการแก้ไขและพัฒนา โดยเฉพาะเมื่อจำนวนพาหนะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหารถติดในบริเวณตลาดและสถานีขนส่งก็ยิ่งมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันได้มีหลายโครงการริเริ่มทำการขุดถนนดังกล่าวแล้ว ตลาดข้างคืนก็เช่นกัน เทศบาลนครหลวงมีเป้าหมายที่จะสร้างให้เป็นศูนย์กลางการค้าสูงหลายชั้น พร้อมทั้งสถานที่จอดรถครบวงจร ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องส่งผลกระทบต่อผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้ที่ยากจนเข้ากินค้า เพื่อเมื่อมีการปรับเปลี่ยนจากตลาดสดไปเป็นรูปแบบห้าง รูปแบบการค้าขาย กลุ่มคนที่มาซื้อขาย สินค้าที่ขายก็เปลี่ยนไป ตลอดจนระบบการตลาดก็จะเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งการปรับอัตลักษณ์ใหม่ของตลาดก็มีความสอดคล้องกับการปรับอัตลักษณ์ใหม่ของนครหลวงเวียงจันทน์ด้วย เป็นการใช้อำนาจทางการเมืองเข้ามาจัดการกับพื้นที่ จึงทำให้ผู้หญิงเวียดนามที่ได้ใช้พื้นที่ตลาดในการแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง ต้องถูกเบียดขับออกไปจากพื้นที่เดิมด้วยการใช้เงื่อนไขเรื่องทุนในการทำมาหากินในพื้นที่ตลาดที่กำลังจะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์นี้ ซึ่งการที่อัตลักษณ์ใหม่ขับไล่อัตลักษณ์เก่า เห็นได้ชัดจากกรณีพี่เฮียง เมื่อชุมชนที่เป็นบ้านของเธอถูกย้ายออกไปไกลจากตลาด ทำให้เธอเดินทางไปได้ลำบากขึ้นและรู้สึกว่าไม่ปลอดภัยเท่าเดิมที่ใกล้ตลาด เพียงแค่เดินเข้าไปเท่านั้น จากที่รู้สึกตนเองอยู่ในพื้นที่เดียวกับตลาด แต่การถูกโยกย้ายออกไป ทำให้เธอรู้สึกถึงความเป็น “คนอื่น” (otherness) เป็นคนนอกของตลาด ยากที่จะเข้าไปแบ่งพื้นที่ของตลาดเพื่อการทำมาหากินเหมือนเดิม เธอจึงหันมาหาพื้นที่ที่เธอรู้สึกว่าตนเป็น “เจ้าของ” (owner) สามารถจัดการอะไรได้บ้าง คือ บ้านของเธอเองในชุมชนใหม่นี้ และใช้พื้นที่นี้ในปฏิบัติการทางเศรษฐกิจเพื่อเอาชีวิตรอดต่อไป พี่เฮียงกล่าวว่า

“ออกบ้านเช่ามีดหรือกลับตอนค่ำ ๆ มันน่ากลัว ที่นี้กับตลาดมันไกลกัน รถเราก็ไม่มีทางเช่าก็มีด ลำบาก ไม่อยากกู้หนี้ยืมสินแล้ว ถึงขายของที่บ้านจะได้เงินไม่มากเท่าเข้าไปขายในตลาด แต่พอเทียบกันแล้ว ขายอยู่บ้านสบายใจกว่า ยังไงก็บ้านเรา”

ในขณะที่พี่มานั้น ไม่ยอมรับว่าตนถูกกันออกไปเป็น “คนอื่น” ซึ่งเธอสามารถที่จะตอบโต้กับการขับไล่และต่อสู้ดิ้นรนให้ตนเองมีที่ยืนในพื้นที่ตลาดได้ เพราะเธอมีความสะดวกในการเดินทางเข้าไปในตลาดมากกว่ากรณีของพี่เอียง เนื่องจากเธอมีรถและมีสามีที่สามารถช่วยให้เธอมีความสะดวกในการเดินทางและการค้าขายมากขึ้น รวมทั้ง เธอมีแผงในตลาดอยู่แล้ว ทำให้เธอเป็นเครือข่ายแม่ค้าที่สนับสนุนกันในเรื่องการเงิน คือ สามารถเป็ยแชร์ได้ ด้วยปัจจัยสนับสนุนเหล่านี้ทำให้พี่มามีอำนาจที่จะ “ฮือแยง” พื้นที่ในตลาดได้มากกว่าคนอื่น ๆ พี่มายอธิบายเหตุผลในการยอมเป็นหนี้เพื่อลงทุนเรื่องแผงและซื้อรถว่า

“เช่าแผงมันต้องลงทุนมาก พี่ก็ไม่อยากเป็นหนี้หรอก แต่ถ้าไม่มีแผงก็ต้องไปเร่ขาย นั่งรถมาก็เหนื่อยแล้ว ต้องมาเดินขายของอีก ถ้าขายของหมดเร็ว ต้องออกไปเค็มที่บ้าน มันก็เปลืองน้ำมันรถ แต่ถ้ามีแผง มันมาเตรียม มาทำที่นี่ได้ ลูกค้าก็จะรู้ว่าเราขายตรงนี้ประจำ เขาก็มาซื้อกันเอง พี่ขายหมดทุกวันนะ แล้วรถที่ซื้อ ตัวเราก็เอาไปรับจ้างได้อีก ถึงจะเป็นหนี้เป็นสิน แต่ถ้าเราเก็บเงินดี ๆ เคียวเราก็ใช้หมด นี่เพราะเรามีแผงนะ ถึงเป็ยแชร์ได้ ถ้าไม่มีก็ไม่มีจะไปหยิบยืมจากใครเหมือนกัน เงินกู้ดอกมันแพง แถมจ่ายรายวัน กู้แบบนี้ มันลำบาก”

ในประเด็นเรื่องอัตลักษณ์เชิงพื้นที่นี้ จะเห็นได้ว่าผู้หญิงเวียดอพยพแห่งชุมชนหนองจันไม่เต็มใจยอมรับการเป็น “คนบ้านนอก” ที่กลายเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่อย่างหนึ่งของพวกเธอ ซึ่งรัฐชาติลาวได้ยึดเหนี่ยวให้ผ่านปฏิบัติการ “โยกย้าย” ชุมชนของพวกเธอออกมาอยู่นอกเมือง ห่างไกลตลาด ซึ่งเป็นแหล่งความเจริญ ทำให้พวกเธอเข้าถึง “ความเป็นเมือง” ได้ยากขึ้น ในขณะที่ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจของพวกเธอ ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับ “ความเป็นเมือง” คือการซื้อของไปขายในสินค้าที่ “คนในเมือง” ไม่ทำเอง เช่น อาหารง่าย ๆ ที่ได้รับประทานระหว่างวัน ที่สำคัญคือ “ความเป็นเมือง” นั้นหมายถึงการมีคนมาก ซึ่งก็หมายถึงกลุ่มลูกค้าที่มากขึ้น และมีกำลังซื้อ อันจะส่งผลดีต่ออาชีพค้าขายที่สัมพันธ์อยู่กับความเป็นเมืองมากกว่าความเป็นชนบท ซึ่งเป็นองค์ความรู้พื้นฐานของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ ดังนั้น ความเป็น “คนบ้านนอก” จึงเป็นอัตลักษณ์ที่ขัดแย้งกับอัตลักษณ์อื่น ๆ โดยเฉพาะความเป็นแม่ค้าและไม่เอื้อต่อการทำมาหาเลี้ยงครอบครัวอีกด้วย

กรณีของพี่มินฮานัน เธอเลือกที่จะไม่ทำอาชีพแม่ค้าต่อไปและเปลี่ยนไปทำอาชีพครูอนุบาลที่เธอชอบ โดยเฉพาะเครือข่ายผู้หญิงทั้งที่ตลาดชาวดินและในโรงเรียนอนุบาล ซึ่งเป็นที่ทำงานของเธอ โดยหลังจากที่สามีตาย เธอได้รับความช่วยเหลือค่าทำศพจากญาติ และเพื่อน ๆ ทำให้มีเงินพอที่จะนำไปซื้อมอเตอร์ไซค์ได้ เธอจึงขายนมสัมต่อไป ซึ่งสะดวกขึ้นเพราะสามารถเดินทางด้วยมอเตอร์ไซค์ได้ แต่ค่าใช้จ่ายเรื่องค่าน้ำมันรถนั้นค่อนข้างสูง และเธอก็ไม่สามารถจะขายนมสัมในราคาที่สูงขึ้นกว่าเดิมได้ ทำให้หักลบกันแล้ว แทบไม่เหลือกำไรมาใช้ในครัวเรือนเลย

เมื่อมีช่องทางอื่นเธอจึงเลือกที่จะไม่เป็นแม่ค้าอีกต่อไป และการเป็นครูอนุบาลของเธอ ทำให้เธอมีอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนไป คือเป็นครูที่มีผู้คนนับถือ และรับรู้ตนเองว่ามีคนนับถือ เช่น ผู้ปกครองที่ซื้อของหรือให้เงินเธอ เพื่อตอบแทนที่เธอดูแลลูกให้ ยิ่งเมื่อกลับไปตลาดสดทุกวัน ผู้คนที่เคยซื้อของกับเธอหรือแม่ค้าในตลาดที่รู้จักเธอ ต่างก็พากันบอกว่าเธอเปลี่ยนไปแล้ว ซึ่งนั่นก็ทำให้เธอมีความสุขอยู่ไม่น้อย เพราะการเปลี่ยนแปลงนั่นคือการ “สวยขึ้น” และดู “สบายขึ้น” ซึ่งเป็นสิ่งที่เธอต้องการมาโดยตลอด แต่ชีวิตคู่และการเป็นแม่ค้าไม่สามารถให้เธอได้ ดังนั้น พี่มินฮาจึงตั้งใจที่จะยึดอาชีพครูเพื่อหาเลี้ยงตนเองต่อไป แม้ว่ารายได้นั้นเรียกได้ว่าไม่พอต่อการใช้ชีวิตเลยก็ตาม

“ถึงเงินเดือนจะไม่พอใช้ แต่พี่ก็มีความสุขกว่าเคมีนะ เพราะเพื่อน ๆ ในโรงเรียนก็ให้ยืมตังค์ เราซื้อสตั๊ย ใช้ตรงเวลา เขาก็ให้ยืมตลอด...ถึงงานนี้ (การเป็นครู) จะได้เงินเดือนน้อยกว่า แต่เราเหนื่อยน้อยกว่า ทุกวันนี้ พี่ยังไม่สบายหอรอก แต่เวลากลับไปตลาด ลูกค้าเก่า ๆ ชอบทักว่าสวยขึ้นนะ อาจเพราะพี่สบายใจขึ้น มีความสุขขึ้นก็ได้”

ปัจจุบัน พี่มินฮาทุกข์ในเรื่องพื้นที่น้อยลง เพราะการเป็นครูอนุบาลทำให้เธอพึ่งพาตลาดน้อยลง มีอิสระในการเดินทางและตัดสินใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองมากขึ้น เพราะเธอมีมอเตอร์ไซค์และมีเครือข่ายผู้หญิงเวียดนามอพยพในที่ทำงานที่จะสามารถช่วยเหลือเธอได้มากกว่า เมื่อตอนที่เธอยังเป็นแม่ค้าอยู่

ทุกวันนี้ แม่ค้าเวียดนามอพยพก็ต้องใช้ความพยายาม กำลัง และทุนที่มากขึ้นในการทำที่ย้อแย้งพื้นที่ในตลาดสดทุกวันให้ตนเองได้มีที่ยืนในการทำมาหาเลี้ยงครอบครัวอยู่แล้ว ซึ่งการต่อรองเพื่อย้อแย้งพื้นที่นี้ หากยังอยู่ในกรอบกติกาที่พวกเขาพอจะสู้ได้ พวกเขา ก็จะยังมีพื้นที่ในการทำมาหากินต่อไป แต่หากถูกกติกาเอื้อต่อทุนใหญ่แล้ว ผู้หญิงเวียดนามอพยพก็จะเสียเปรียบในเชิงสถานะที่เป็นชนชั้นล่าง มีต้นทุนทางการเงินน้อย ไม่มีเครือข่ายอื่นทางสังคมที่จะใช้บริการด้านการเงินของรัฐหรือเอกชนในการที่จะระดมทุนมา “ซื้อ” พื้นที่ในตลาดที่กำลังจะปรับปรุงใหม่ให้ตัวเองได้ใช้เพื่อทำหน้าที่ “เสาหลัก” ของครอบครัวได้ พี่มายซึ่งมีแผงอยู่ในตลาดก็ยังอดกังวลไม่ได้ถึงการพัฒนาตลาดที่กำลังจะเริ่มขึ้นในไม่ช้า

“พี่อยากขายของในตลาดนี้ไปเรื่อย ๆ เพราะเราทำที่นี่มานาน สู้มาจนมีแผงของตัวเองขนาดนี้ เราก็ไม่อยากย้ายแล้ว แต่ถ้าเขาจะพัฒนาตลาดเพิ่มในอนาคตจริง ๆ พี่ก็ไม่ว่าจะมีปัญหาเช่าต่อไปหรือเปล่า เพราะทุกวันนี้ที่เช่าอยู่ก็แพงมากแล้ว แล้วต่อให้หาเงินมาเช่าได้ ก็ไม่รู้ว่าจะมีลูกค้ามากินมากเหมือนอย่างนี้ไหม เพราะถ้าต้นทุนสูงขึ้น พี่ก็ต้องขายแพงขึ้น ลูกค้าเขาก็อาจจะไม่มากินของเรา แต่ถ้าให้กลับไปเราขายอย่างเดิมก็ลำบากนะ เพราะบ้านมันไกลตลาดมาก”

การเปลี่ยนมือนายทุน หรือผู้สัมปทานตลาดที่ทำให้มีการขึ้นราคาของค่าเช่าแผงในตลาดสดทุกวันนั้น ไม่ได้กระทบแค่เพียงเหล่าแม่ค้าตัวเล็กตัวน้อยเท่านั้นที่ต้องย้ายออกไปอยู่เขตรอบ

นอกเท่านั้น แต่ผู้ชายที่ประกอบอาชีพอื่นในพื้นที่ตลาดยังได้รับผลกระทบจากต้นทุนที่ต้องจ่ายเพื่อ การมีตำแหน่งแห่งที่ในตลาดใจกลางเมืองที่เพิ่มสูงขึ้น อย่างเช่นกรณีของแดง สามิของพี่เฟื่องที่เคย เงินรถขนของในขัวคิน

“พี่ที่เป็นพวกรถเข็นรับจ้างตามตลาด เวลาคนมาซื้อของเยอะ ๆ แล้วหิวไม่ไหว เขาก็จะ จ้างพวกรถเข็นพวกนี้แหละ ขนออกไปให้ เมื่อก่อนก็ทำอยู่ขัวคินนั่นแหละ แต่ผู้ราคาเลื้อคิวไม่ไหว ตัวละตั้ง 2 ล้านกว่าก๊ีบ (ประมาณหนึ่งหมื่นบาท) เพิ่งขึ้นราคาปีนี่เอง (ปี 2009) ต้องจ่ายทั้งหมด ทีเดียวเลย เขาไม่ให้ผ่อน แล้วเราขนขนาดนี้จะเอาที่ไหนมาให้ละ พี่ที่เคยต้องเปลี่ยนมาทำที่ตลาดสี ไค (ตลาดขนาดใหญ่ ห่างจากตลาดขัวคินประมาณ 10 กิโลเมตร) ไม่ไกลจากนี้(ชุมชนจัดสรรใหม่) เพราะราคาเลื้อคิวถูกกว่าแค่ตัวละ 5-6 แสนก๊ีบ (ประมาณ 2,000 กว่าบาท) แล้วเราก็สามารถจ่าย ผ่อนได้ด้วย คือจ่ายเป็นเบียร์รายวัน วันละสิบพันก๊ีบ (ประมาณ 40 บาท) แต่อยู่ขัวคินนั้นนอกจากค่า เลื้อหมื่นหนึ่งแล้ว เรายังต้องจ่ายพันธะให้ตลาดอีก วันละ 10,000 ก๊ีบ (40 บาท) พวกนี้ถึงต้องเก็บค่า เข็นรถกันแพงไป ไม่งั้นไม่คุ้ม สมัยก่อนตอนที่ค่าเลื้อยังไม่ขึ้นก็พอหาเงินได้อยู่นะวันละแสนสอง แสน (ประมาณ 400-800 บาท) ตอนนั้นค่าเลื้อรถเข็นจะอยู่ที่ 5-6 แสนก๊ีบ (สองพันกว่าบาท) ต่อมา ก็ขึ้นเป็นล้านว่า (ห้าพันบาท) ก็ยังพอสู้ไหวนะ แต่พอมานี้ขึ้นอยู่ที่หมื่นหนึ่ง ใครจะมีปัญญาจ่าย ละ แล้วทีนี้เราก็หากินยากขึ้นเพราะรถเข็นในตลาดก็เยอะขึ้น อย่างที่บอกไปว่าจ่ายค่าเลื้อแล้วยังมี พันธะรายวันอีก แล้วไหนจะต้องซื้อข้าวปลาอาหารอีก ไหนจะค่ารถอีก เพราะเราก็อยู่ไกลขึ้น ก็เลย ตัดสินใจย้ายมาอยู่สีไคนี้ซะเลย รายได้น้อยกว่า แต่ให้พอได้กินไปวัน ๆ นั่นแหละ ตอนนีถ้าวินไหน ได้ดีก็ถึงวันละแสน หรือแสนกว่านี้แหละ (ประมาณ 4-5 ร้อยบาท) แต่ถ้าวันไหนไม่ได้จริง ๆ ก็ ประมาณ 4-5 หมื่นก๊ีบ (สองร้อยบาท) พอซื้ออาหารแล้วก็เหลืออยู่สักสิบ-ซาวพัน (40-80 บาท) พอ ได้ดีก็ดูง (ดีดกระเป๋) เข้ามาก็ไปหาเอาใหม่”

จากมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจของภาครัฐที่ให้สิทธิและเอื้อประโยชน์แก่การแสวงหา กำไรของนายทุน ทำให้ผู้ที่ไม่มีทุนมากพอทั้งหลายไม่ว่าจะอยู่ในเพศใด อาชีพใดก็ตามไม่สามารถ ดำรงรักษาตำแหน่งแห่งที่ในพื้นที่ใจกลางเมือง อย่างไรก็ตาม เพียงแค่การมีทุนอาจจะไม่เพียงพอที่จะซื้อแย่งที่ยืนในตลาดได้อีกต่อไป เมื่อใดก็ตามที่การปรับอัตลักษณ์ของตลาดให้ “ทันสมัย” และ “สวยงาม” เหมาะสมกับ “ชนชั้นกลาง” กลุ่มแม่ค้าชาวเวียงคานมอพยพที่ค้าขายสินค้าราคาถูก ให้กับผู้คน มีภาพลักษณ์เป็น “คนชั้นล่าง” สินค้า สภาพร้าน และรูปแบบการค้าขายก็ดูแล้วเป็น ตลาดระดับล่าง ย่อมถูกตีความว่า “ไม่เข้า” กับอัตลักษณ์ของ “ตลาด” ที่เทศบาลนครเวียงจันทน์ กำลังจะปรับปรุงเพื่อให้เข้ากับอัตลักษณ์ใหม่ของรัฐชาติลาว ไม่เพียงแต่แม่ค้าที่ถูกเบียดขับออกไป จากพื้นที่ แต่ลูกค้าที่อุดหนุนร้านค้าที่อยู่ในระดับเดียวกับตนก็ต้องถูกเบียดขับออกไปเช่นกัน เราคง ต้องรอดูกันต่อไปว่าเมื่อเวลานั้นมาถึง แม่ค้าชาวเวียงคานมอพยพเหล่านี้ จะเลือกปรับอัตลักษณ์ตนเอง

และระดมหาทุนเพื่อให้ถูกนับรวมในฐานะ “คนใน” ของอัตลักษณ์ใหม่หรือจะเลือกสร้างหรือหาพื้นที่ใหม่ที่เป็น “พื้นที่” ของพวกเธอเอง

4.4 สรุป

เนื้อหาในบทที่ 4 ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นสำคัญคือปฏิบัติการทางอัตลักษณ์ของผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทอง ในการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะ โดยเชื่อมโยงอยู่กับพื้นที่ที่เธอดำรงอยู่ใน 3 พื้นที่หลัก ได้แก่

พื้นที่บ้าน/ครัวเรือน ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพวกเธอกับสามีและเครือญาติ

ใน 3 พื้นที่อันเป็นพื้นที่ดำเนินชีวิต เป็นพื้นที่ที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้นั้น เราจะเห็นได้ว่าเป็นบ้าน(home/place) คือสถานที่ที่มีการสืบทอดกรอบวัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่เข้มข้น ผ่านทางการบอกเล่าประสบการณ์ของคนรุ่นแม่ ประเพณีทางความเชื่อตามลัทธิขงจื้อและพุทธศาสนา เช่น เรื่องเวรกรรม ซึ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของกรอบวัฒนธรรมดังกล่าวให้ยังคงมีอิทธิพลในการครอบงำความคิดความเชื่ออันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนขึ้นมา โดยผลิตซ้ำและมีความพยายามที่จะผลิตซ้ำ อัตลักษณ์ของ “ผู้หญิงที่ดี” แบบเวียดนามอยู่อย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์ดังกล่าวได้แก่ การเป็นคนที่มีความอดทน ไม่เกียจงาน ซื่อสัตย์ เป็นแม่ค้าที่เก่ง หาเงินเก่ง มัธยัสถ์ และยังสามารถยึดเหนี่ยวครอบครัวเอาไว้ด้วยการดูแลสามีและลูกอย่างดีที่สุดในทุก ๆ ด้าน มีความจงรักภักดีและเคารพสามี ส่วน “ผู้ชายที่ดี” แบบชาวเวียดนามนั้น ก็ถูกผลิตซ้ำเช่นกัน กล่าวคือ เป็นผู้ที่ออกหน้าในเรื่องของสาธารณะ ใส่ใจเรื่องสาธารณะ สามารถควบคุมดูแลภรรยาและลูกได้ และมีการงานที่น่ายกย่อง เช่น งานที่ทำเพื่อชาติหรือชุมชน เป็นต้น ซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศภาวะและทางชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ มีผลต่อเพศวิถีและความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในครอบครัวของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก กล่าวคือ

ในการเลือกคู่ นั้น ผู้หญิงเวียดนามอพยพจะคำนึงถึงอัตลักษณ์เชิงชาติพันธุ์ก่อน พวกเธอจะมองชายชาวเวียดนามด้วยกันก่อน เพราะพูดภาษาเดียวกัน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมแบบเวียดนามเหมือนกัน นอกจากนี้ พวกเธอยังมองที่หน้าที่การงานของเขา หากเขาทำงานเพื่อชุมชน เช่นกรณีของลุงฟุก ที่เป็นหัวหน้าสมาคมเวียดนามของชุมชน (ไม่ได้รับเงินเดือน) ก็ทำให้ที่ผู้หญิงมีความสนใจและเลือกเขามาเป็นคู่ครอง แทนที่จะเลือกชายหนุ่มอีก 3 คนที่มีงานมีการทำเป็นหลักแหล่ง แต่ไม่ใช่ “งานที่น่านับถือ” ตามแบบฉบับของชายชาวเวียดนาม

การแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะของครอบครัววัฒนธรรมปิตาธิปไตยแบบขงจื้อที่คนเวียดนามยังคงยึดมั่นอยู่นี้ ส่งผลให้ผู้ชายที่ตกงานไม่กระตือรือร้นที่จะหางานทำหรือเลือกงาน เพราะพวกเขาต้องทำงานที่ “มีเกียรติ” หรือช่วยให้สังคมดีขึ้น อย่างเช่น เทียน อาสาเป็นกองหลอนบ้าน (ตำรวจหมู่บ้าน) ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อย และคอยไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งให้ชาวบ้านในชุมชนใหม่ ที่ไม่มีค่าจ้าง แทนที่จะไปเป็นคนขับรถแล้วรับเงินเดือน 5,000 บาท ในเมือง ในขณะที่ผู้หญิง ถูกปลุกฝังมาให้ทำทุกอย่างเพื่อครอบครัว โดยเฉพาะต้องทำให้สามีผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวมีความสุขความพอใจ เพื่อที่จะช่วยประคับประคองมิให้ครอบครัวแตกแยก ดังนั้น แม้ต้องทำงานค้าขายที่สังคมเวียดนามมองว่าเป็นงานของคน “ด้อยคุณธรรม” หรือ “โกหกเก่ง” และผู้ชายไม่ทำกันนี้ แต่ผู้หญิงเวียดนามก็ยังคงมีความภาคภูมิใจในอาชีพของตน พวกเขาสะท้อนความพึงพอใจในการทำบทบาทหน้าที่ของเมียและแม่ที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัวให้อยู่ดีกินดีด้วยอาชีพค้าขายผ่านออกมาทางคำพูดอยู่เสมอ ๆ

แม้ผู้หญิงเวียดนามจะทำมาหากินเก่งเพียงใด แต่อัตลักษณ์ทางเพศภาวะและชาติพันธุ์ของพวกเธอ ในฐานะ “ผู้หญิงเวียดนาม” ไม่สามารถเติมเต็มได้อย่างสมบูรณ์ หากไม่สามารถมี “ครอบครัวที่สมบูรณ์” ในที่นี้ พวกเธอให้ความหมายว่า ครอบครัวที่สามีเป็นผู้นำครอบครัวที่อบอุ่น มีงานที่นับหน้าถือตา ปกป้องคุ้มครองพวกเธอได้ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ดูเหมือนว่าคำว่า “ครอบครัวอบอุ่น” จะถูกจำเพาะอยู่ที่เรื่ององค์ประกอบ กล่าวคือ ต้องมีสามี มีภรรยา มีลูก แม้ว่าสามีจะไม่ดีกับเธอเท่าไร เธอก็ต้องรักษา “สามี” เอาไว้ในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ความเป็นผู้หญิงเวียดนามได้ผูกติดอยู่กับสาแหรกเวียดนามของพวกเธอด้วยตามปกติแล้ว ผู้หญิงเวียดนามจะย้ายเข้าไปอยู่กับญาติของสามีและตัดขาดจากญาติคนแทบจะสิ้นเชิงเมื่อแต่งงาน แต่ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ แม้จะแต่งงานแยกบ้านไปแล้ว แต่พวกเธอก็ยังคงติดต่อสัมพันธ์กับสาแหรกเวียดนามของตน และมีความพยายามที่จะทำให้สายสัมพันธ์ดังกล่าวเหนียวแน่น ไม่มีกรณีศึกษาคนไหนเลยที่ย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านสามี ส่วนใหญ่จะแยกครัวเรือนออกมาอยู่กับสามีตามลำพัง ซึ่งพบว่ากลุ่มนี้มักจะทนต่อการกระทำที่ไม่ดีของสามีมากกว่ากลุ่มที่อยู่อาศัยใกล้ชิดกับญาติของตน เช่น กรณีพี่เฟื่องที่เลิกกับสามีหรือมีการต่อรองกับสามีคนปัจจุบัน ด้วยการไม่ฟังฟังทางเศรษฐกิจของสามี แต่ไปพึ่งแม่ของตัวเองแทน เมื่อมีเรื่องกันก็จะไปนอนที่บ้านแม่

นอกจากเครือญาติจะทำให้ผู้หญิงรู้สึกมีอำนาจในการตัดสินใจหรือต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับสามีแล้ว เครือญาติหรือสาแหรกเวียดนามยังเป็นที่พักพิงในยามที่มีปัญหาของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ เพราะผู้หญิงเวียดนามถูกปลุกฝังให้เอาครอบครัวเป็นศูนย์กลาง ต้องให้ความสัมพันธ์กับเครือญาติและบรรพบุรุษ เมื่อญาติพี่น้องเดือดร้อน พวกเขาจึงมักจะพยายามช่วย

อย่างเต็มที่ สิ่งนี้ทำให้ผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทน์ไม่ยอมปล่อยให้สาเหตุเดียวของตนต้องขาดสะบั้นลง ยังคงพยายามสืบทอด ผ่านทางพิธีกรรม เช่น การรวมญาติในวันเต็ด เป็นต้น หรือจะเป็นการเดินทางไปมาหาสู่ พยายามเชื่อมโยงกันกับสาเหตุของตน แม้จะอยู่ห่างไกลโพ้นทะเลก็ตาม

พื้นที่ตลาด เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงโลกของผู้หญิงเวียดนาม

แห่งชุมชนหนองจันทน์กับโลกภายนอก

ชีวิตผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทน์มีความผูกพันกับตลาดชีวิตประจำวันอย่างแนบแน่น เมื่อครั้งที่ชุมชนของพวกเธอยังอยู่ในพื้นที่เดิม บ้านกับตลาดอยู่ใกล้กันเพียงชั่วการเดินทางไม่กี่ก้าว ทำให้สะดวกต่อการทำมาหากิน และใช้ต้นทุนในการเดินทางไปยังพื้นที่ตลาดต่ำ ส่งผลให้ต้นทุนในการค้าขายหรือการทำงานของเธอต่ำลงด้วย นั่นหมายถึงผลกำไรที่มากขึ้นด้วย แต่ภายหลังจากการ “โยกย้าย” ชุมชนออกไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้ไม่สามารถเข้าไปใช้ “พื้นที่” ตลาดชีวิตได้สะดวกเช่นเดิม เนื่องด้วยระยะทางที่ไกลขึ้นมาก ในระยะแรกไม่มีบริการขนส่งมวลชนที่มากและราคาถูกเพียงพอสำหรับพวกเธอ ทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้เหมือนถูก “เบียดขับ” ออกจากพื้นที่เดิมที่พวกเธอเคยได้ใช้ประโยชน์ ไม่ใช่เพียงแต่พื้นที่ในมิติทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการห่างเหินไปจากความสัมพันธ์เครือข่ายผู้หญิงเวียดนามอพยพที่อิงอาศัยกันอยู่ในเรื่องการจ้างแรงงาน การค้าขาย ตลอดจนสนับสนุนเรื่องเงินกู้ให้กันและกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานของผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้

กรณีศึกษาอย่างพี่มาย เลือกที่จะต่อรองกับอำนาจที่ “กัน” ออกจากตลาดด้วยการถูก “โยกย้าย” ให้ไปอยู่ในที่ห่างไกลนี้ด้วยการใช้ทรัพยากรจากเครือข่ายผู้หญิงเวียดนามที่สนับสนุนกันในเรื่องเงินทุนประกอบอาชีพคือการเป็ยแซร์ เอาเงินมาซื้อรถและลงทุนเพิ่มเติมในการค้า เพื่อให้มีตำแหน่งแห่งที่ที่มั่นคงใน “ตลาด” แห่งนี้ ซึ่งไม่เพียงเป็นการ “ต่อรอง” เพื่อให้ได้มาซึ่งที่ทำมาหากินในตลาดเท่านั้น แต่สำหรับพี่มาย การเป็นแม่ค้าในตลาดชีวิตคืออัตลักษณ์ของเธอ ตลาดคือพื้นที่ที่เธอแสดงอัตลักษณ์ความเป็นแม่ค้าชาวเวียดนามผู้เก่งกาจ ขายอาหารหมดทุกวัน ได้รับคำชื่นชมในการทำมาค้าขายและมีมือการทำข้าวปั้นบริการให้กับลูกค้า นอกจากนี้ การค้าขายเป็นที่มาของรายได้หลักของครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เธอสามารถมีอำนาจต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในครอบครัวอีกด้วย ดังนั้น เธอจึงต้องพยายามอย่างถึงที่สุดเพื่อให้ตนเองยังมีพื้นที่อยู่ในตลาดชีวิต แม้จะต้องมีหนี้สินก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผู้หญิงเวียดนามอพยพทุกคนจะสามารถต่อสู้เพื่อแย่งพื้นที่ตลาดมาได้สำเร็จอย่างพี่มาย ในกรณีของพี่เฟื่องที่ต้อง “หยุด” แย่งพื้นที่ชั่วคราวนั้น เพราะเธอไม่

มีปัจจัยสนับสนุนให้มีอำนาจซื้อแย่งพื้นที่ในตลาดได้อย่างพิมาย ปัจจัยดังกล่าวก็คือเครือข่ายผู้หญิง เวียดนามอพยพที่เป็นแม่ค้าด้วยกันในตลาด ซึ่งเครือข่ายดังกล่าวก็มีการจัดช่วงชั้นในการที่จะรับคน เข้ามาร่วม คือถ้าไม่มีแม่ค้าก็ไม่สามารถเข้าร่วมได้ พี่เฟื่องที่เงินรูดขายของเธอ จึงหมดโอกาสที่จะได้ เขาร่วมกับกลุ่มเหล่านี้ และที่สำคัญคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวที่เกื้อหนุนให้ผู้หญิง เวียดนามอพยพมีอำนาจในการต่อรองในสังคม แม้พี่เฟื่องจะค้าว่าค้าได้ แต่เธอก็ไม่สามารถทำให้ เขามาช่วยงานเธอหรือสนับสนุนด้านเงินทุนในการทำมาค้าขายกับเธอได้ ในขณะที่สามีพิมาย ยอมรับความสามารถในการค้าขายของเธอ และยกให้เธอเป็นผู้ตัดสินใจหลักในเรื่องค้าขาย โดยตัว เขาเป็นแต่เพียงผู้ช่วย

ในขณะที่เดียวกัน ยังมีกรณีศึกษาบางคน เช่น พี่เอื้องและพี่มินฮา ที่เลือกที่จะไม่ต่อรอง เพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ในตลาดชาวดิน และไปสร้างประสบการณ์กับพื้นที่ใหม่ และใช้ประสบการณ์ เหล่านี้ในการประกอบสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตน รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจเพื่อหาเลี้ยงชีพ พื้นที่ใหม่ที่ผู้ศึกษาพูดถึง ได้แก่ ชุมชนที่ตนเองถูกย้ายไปและการ ปรับเปลี่ยนอาชีพ

พี่เอื้องและพี่มินฮาเลือกที่จะเลิก “ซื้อแย่ง” พื้นที่ใน “ตลาด” เพราะรู้สึกว่าคุณเองเป็น “คนอื่น” หรือที่พวกเขาบอกกลายเป็นว่า “เป็นคนบ้านนอก” เสียแล้ว ตลาดชาวดินซึ่งตั้งอยู่ในเมืองนั้น ห่างไกลกับพื้นที่ที่พวกเขาอยู่ และการเข้าไปในแต่ละครั้ง พวกเขาไม่รู้ลึกลับเหมือนทำงานอยู่ใน พื้นที่ของ “ตัวเอง” อีกต่อไป การไปแต่ละครั้ง พวกเขาต้องได้รับความลำบากกว่าเดิมมาก ดังนั้น พี่เอื้องจึงเลือกที่จะเป็นแม่ค้าเหมือนเดิม แต่มาค้าขายในพื้นที่ใหม่ คือหน้าบ้านตัวเอง ในขณะที่พี่ มินฮา เลือกที่จะเปลี่ยนอาชีพไปเป็นครู แม้รายได้ของทั้งสองจะน้อยลง แต่พวกเขาก็มองว่าการเลิก “ซื้อแย่ง” พื้นที่ตลาดทำให้พวกเขามีความสุขขึ้น เพราะการไม่ต้องเข้าไปตลาดนั้น ทำให้เธอ สามารถแสดงบทบาทหน้าที่ความเป็นเมียและความเป็นแม่ ในการดูแลบ้านเรือนและผูกคติดอยู่กับ พื้นที่ “บ้าน” ได้สะดวกมากกว่าการที่ต้องเข้าไปยังตลาด

จากการศึกษาเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงเวียดนามอพยพในพื้นที่ตลาดชาวดินที่ เปลี่ยนแปลงไปจากการถูกรัฐชาติลาว “โยกย้าย” ชุมชนให้ไปอยู่ในพื้นที่ห่างไกลนั้น เราจะเห็น ภาพการถูกทำให้ “เป็นคนอื่น” จากนโยบายรัฐ กล่าวคือ ผู้หญิงกลุ่มนี้รู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของพื้นที่ ชุมชนเดิม รวมทั้งตลาดที่อยู่ใกล้กันมากจนเหมือนเป็นบ้านของตน แต่เมื่อถูกโยกย้าย พวกเขา ก็รู้สึกได้ทันทีว่าตนเองไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของตลาดอีกต่อไปแล้ว และการจะเป็นส่วนหนึ่งได้นั้นก็ ต้องแลกมาด้วย “ทุน” จำนวนมาก ซึ่งเป็นเรื่องยากที่คนจนอย่างพวกเขาจะทำได้ แม้กรณีศึกษาทุก คนจะยังคงคิดถึงความทรงจำเกี่ยวกับตลาดชาวดิน เมื่อครั้งที่ยังมองว่าที่นั่นคือพื้นที่ของตนเอง แต่ ทุกคนก็มีการต่อรองในการที่จะปรับตัวและดำเนินชีวิตต่อไป โดยเงื่อนงำในการตัดสินใจที่จะ “ซื้อ

แย่ง” พื้นที่ตลาดข้าวคืนหรือไม่ คือ พื้นฐานเรื่องเครือข่ายทางสังคมของผู้หญิงเวียดนามแต่ละคน ว่า มีเครือข่ายที่สามารถช่วยเหลือทางการเงินได้หรือไม่ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวว่า เธอสามารถต่อรองกับ “สามี” ในการที่จะช่วยแบ่งเบางานบางส่วนหรือสนับสนุนการค้าขายของเธอ เพื่อให้เธอยังคงเป็นแม่ค้าในตลาดข้าวคืนได้ต่อไปหรือไม่ ซึ่งหากขาดปัจจัยเหล่านี้แล้ว ผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งชุมชนหนองจันทน์ก็เลือกที่จะสร้างประสบการณ์ ความทรงจำ ประกอบสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ตนเองในพื้นที่ใหม่ที่เหมาะสมกับพวกเธอแทน

พื้นที่ทางการเมืองและทุนของภูมิลาว: การพัฒนาเมืองเวียงจันทน์

ในกระแสนิยมการเมืองเชิงอัตลักษณ์ การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ไล่อัตลักษณ์เก่า

รัฐลาวกำลังพัฒนาประเทศเพื่อไปให้พ้นจากการเป็นประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศยากจน สิ่งหนึ่งที่จะบอกได้ว่า “พ้น” ไปจากสภาพดังกล่าวแล้วหรือไม่ก็คืออัตลักษณ์ของ “ลาว” ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น เพื่อให้รัฐลาวเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว มีความ “สวยงาม” “ทันสมัย” และ “ร่ำรวย” รัฐลาวจึงต้องขจัดสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์เดิม ๆ กล่าวคือ “ความไม่สวยงาม” “ความล้าหลัง” และ “ความยากจน” ออกไป ชุมชนหนองจันทน์และคนหนองจันทน์เป็นกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ดังกล่าวอยู่ครบถ้วน รัฐลาวจึง “โยกย้าย” พวกเขาออกไปยังพื้นที่ที่ห่างไกลจากตัวเมืองเวียงจันทน์ นครหลวงสำคัญที่เป็นเหมือนหน้าด่านแรกที่ผู้คนจะรับรู้ความเป็นรัฐลาวแบบใหม่ที่ไฝ่ฝัน

ผู้หญิงเชื้อสายเวียดนามแห่งหนองจันทน์เป็นเหมือนตัวแทนของชุมชนในการออกไปแสดงอัตลักษณ์ของตนในพื้นที่สาธารณะอย่าง “ตลาด” ดังนั้น เมื่อต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทั้งส่วนตัว (บ้านที่ถูกย้ายออกไปพร้อมกับชุมชนเดิม) และพื้นที่สาธารณะ (ตลาดข้าวคืนที่กำลังจะถูกปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้น) พวกเขาจึงต้องปรับอัตลักษณ์ของตนเพื่อต่อรองให้ตัวเองยังมีตำแหน่งแห่งที่ แต่บางคนก็เลือกที่จะออกจากพื้นที่ตลาดไปเลย หรือไม่ก็ไม่แสดงบทบาทการเป็น “แม่ค้า” ในตลาดข้าวคืนอีก เช่น กรณีของพี่เอื้องกับพี่มินฮา พี่เอื้องไปขายของที่บ้านในชุมชนใหม่ที่ตนย้ายไป ส่วนพี่มินฮาเปลี่ยนอาชีพไปเป็นครูอนุบาล แม้รายได้จะน้อยกว่าการค้าขายในพื้นที่ตลาดข้าวคืนก็ตาม

เช่นเดียวกับผู้หญิงในครอบครัววัฒนธรรมปิตาธิปไตยในหลายสังคมของโลก ผู้หญิงเวียดนามอพยพกลุ่มนี้เป็นผู้ที่สังคมกำหนดให้แสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ โดยผูกติดอยู่กับเพศภาวะของพวกเธออย่างแยกไม่ออก เช่น ผู้หญิงลาวถูกกำหนดให้ต้องนุ่งซิ่น เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของความเป็นลาว ผู้หญิงเวียดนามอพยพแห่งหนองจันทน์ก็ถูกกระบวนกรขัดเกลาทางสังคมในครัวเรือนและชุมชนหล่อหลอมให้มีอัตลักษณ์เฉพาะตามแบบ “ผู้หญิงเวียดนาม” ซึ่งสิ่งที่โดดเด่น

เด่นคือความเป็นคนค้าขายเก่ง สู้งาน มัธยัสถ์ และรักครอบครัว ขอมทำทุกอย่างเพื่อให้สามีและลูกมีความสุข ในส่วนที่มองเห็นชัดเจนว่าคุณลักษณะที่กล่าวมาก็ได้แก่การแต่งกายด้วยชุดชาวเวียดนาม เพื่อให้อยู่อย่างกลมกลืนในสังคมลาว ผู้หญิงเวียดนามก็ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ตัวเองเพื่อให้กลมกลืนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกายหรือการใช้ภาษาลาวเป็นหลักก็ตาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้อัตลักษณ์เหล่านี้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะ “ยื้อแย่ง” ตำแหน่งแห่งที่ในสังคม เช่น พื้นที่ตลาดได้ เพราะความซับซ้อนเชิงโครงสร้างอำนาจการเมืองและอำนาจทุนที่มีพลังมหาศาลในการที่จะ “เบียดขับ” กลุ่มคนที่รัฐชาติลาวมองว่าเป็น “คนอื่น” ของ “การพัฒนารัฐชาติลาว” อย่างเช่นผู้หญิงกลุ่มนี้ และกลุ่มคนชุมชนหนองจันทน์ออกไปจากพื้นที่ที่แสดง “ความเป็นลาว” ในทิศทางที่รัฐชาติลาวต้องการ

แม้วันนี้ พี่มายอาจจะมียุทธศาสตร์แห่งที่ในตลาดชาวดิน แต่ตลาดกำลังพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมของชนชั้นกลางและชนชั้นสูงอย่างเต็มที่ อัตลักษณ์ของตลาดชาวดินที่เป็นตลาดขวัญใจชนชั้นล่าง กำลังจะถูกเปลี่ยนไปเป็นในลักษณะของห้างสรรพสินค้าที่ทันสมัย ตอบสนองความต้องการของทุนมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น การปรับอัตลักษณ์ให้เป็น “คนเมือง” อาจจะไม่ยากนักสำหรับแม่ค้ามืออาชีพอย่างพี่มาย แต่ทุนมหาศาลที่จะเป็นเงื่อนไขในการต่อรองเพื่อแย่งพื้นที่ในตลาดชาวดินที่กำลังเปลี่ยนโฉมหน้าไปนั้น พี่มายและกลุ่มผู้หญิงกลุ่มนี้จะเอามาจากที่ไหน แม้เครือข่ายทางสังคมหรือสหกรณ์ของพวกเขาจะสามารถช่วยสนับสนุนทางเศรษฐกิจได้บ้างในยามวิกฤต แต่ทุนนิยมก็จะทำให้ทุกคนต้องพึ่งตัวเองมากขึ้น เครือข่ายที่เคยจุนเจือกัน เมื่อต้องระดมทรัพยากรเพื่อ “ซื้อ” ตำแหน่งแห่งที่ให้ตัวเอง ก็อาจมีอันต้องแตกสลายลงไปในที่สุด อาจจะเหลือแต่เพียงสหกรณ์เท่านั้นที่ยังคงอยู่ เพราะสหกรณ์ก็คือสิ่งที่เชื่อมโยงผู้หญิงเหล่านี้ไว้กับชาติพันธุ์ของตน เป็นนิยามตั้งต้นที่ประกอบสร้างความเป็นตัวเธอให้มีตัวตนอยู่ในโลกใบนี้